

Utorak, 11. mart 2008. godine

Uvodna reč Tužilaštva

Otvorena sednica

Optuženi su pristupili Sudu

Početak u 9.03 h.

Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju zaseda. Izvolite sedite.

SUDIJA ORIE: Dobro jutro svima u sudnici. Gospođo sekretarko, molim vas da najavite predmet.

sekretar: Dobro jutro, časni Sude. Ovo je *Predmet IT-06-90-T, Tužilac protiv Gotovine, Čermaka i Markača.*

SUDIJA ORIE: Hvala vam, gospođo sekretarko. Vidim da su prisutna ista lica kao i juče. To znači da su gospodin Tieger i gospodin Waespi na strani Tužilaštva, gospodin Mišetić i gospodin Kehoe za gospodina Gotovinu. Takođe vidim i gospodina Akhavana. Gospodine Akhavan, da li je Pretresno veće dobro razumelo da vi ovde nećete biti prisutni svakog dana u timu Odbrane gospodina Gotovine?

ADVOKAT AKHAVAN: To još treba da se razjasni, gospodine predsedavajući.

SUDIJA ORIE: Da. Hvala vam, gospodine Akhavan. Zatim su ovde prisutni i gospodin Kay i gospodin Cayley za gospodina Čermaka, kao i gospodin Mikuličić i gospodin Kuzmanović za gospodina Markača.

ADVOKAT KAY: Za gospodina Čermaka danas imamo i dodatnu zastupnicu gospođu Higgins, koja se priključila timu, a nije bila juče prisutna.

SUDIJA ORIE: Da. Pretresno veće je obavešteno da se gospođa Higgins priključila timu.

ADVOKAT KAY: Hvala vam.

SUDIJA ORIE: Predlažem da sada uđe u zapisnik ko se sve nalazi ovde, zbog dana koji predstoje, a biće ih mnogo. A ukoliko se ništa posebno ne kaže o sastavu strana, Pretresno veće će očekivati da gospodin Tieger i gospodin Waespi budu u najmanju ruku jezgro tima, a gospodin Mišetić i gospodin Kehoe jezgro tima gospodina Gotovine, gospodin Kay i gospodin Cayley da budu prisutni kao jezgro tima gospodina Čermaka, a gospodin Mikuličić i gospodin Kuzmanović za gospodina Markača. Ukoliko neko od ovih zastupnika ne bude prisutan, to onda na početku svake sednice treba reći zbog zapisnika. To neće značiti da drugi članovi tima Odbrane nisu prisutni, ali ukoliko oni uzmu reč, to će se videti onda u zapisniku. Sada smo na početku suđenja protiv trojice optuženih. U ovom predmetu, to su: gospodin Gotovina, gospodin Čermak i gospodin Markač. To je predmet u kojem će strane izložiti svoje teze na početku, bar će to uraditi Tužilaštvo, a ukoliko to bude želela, i Odbrana. Ovo je predmet koji se bavi ratnim zločinima i zločinima protiv čovečnosti na način koji je naveden u Optužnici, a koji su, kako se navodi, počinjeni u toku i posle *Operacije Oluja* tokom leta

1995. godine. Optuženi se terete po devet tačaka. Terete se za individualnu krivičnu odgovornost, kao i za zajednički zločinački poduhvat u kojem su oni, kako se navodi, učestvovali zajedno sa drugima. Tužilaštvo ih smatra odgovornim na osnovu komandne odgovornosti zbog položaja na kojima su se nalazili. Suđenje u ovom predmetu prilično će vremena potrajati. Pretresno veće očekuje i uvereno je da će zastupnici koliko je god to moguće raditi efikasno i profesionalno, i da nećemo gubiti vreme na stvari koje nisu od važnosti u ovom predmetu, kako bismo onda mogli da se fokusiramo na ono što Pretresno veće želi da učini u nadolazećim mesecima, a to je izvođenje dokaza: prvo izvođenje dokaza Tužilaštva, a onda i izvođenje dokaza Odbrane u ovom predmetu. Pretresno veće je sigurno da će strane u postupku učiniti sve što mogu kako bi pomogle Pretresnom veću u teškim prosuđivanjima koja u ovom predmetu Pretresno veće mora da napravi. Gospodine Tieger, da li ste spremni za iznošenje Uvodne reči u ovom predmetu? Koliko sam razumeo, vi ćete početi sa uvodnom reči, a onda će otprilike negde u vreme pauze reč uzeti i gospodin Waespi. To će verovatno biti posle pauze, a vi ćete ponovo uzeti reč kada gospodin Waespi završi sa izlaganjem svog dela?

TUŽILAC TIEGER: Tako je časni Sude.

SUDIJA ORIE: Molim vas da počnete.

TUŽILAC TIEGER: Hvala vam.

UVODNA REČ TUŽILAŠTVA: TUŽILAC TIEGER

TUŽILAC TIEGER: Gospodine predsedavajući, časni Sude, uvažene kolege iz Odbrane, ovo suđenje proizlazi iz prisilne eliminacije krajiških Srba iz Hrvatske i uništenja njihove zajednice u avgustu 1995. godine, kao i uloga i odgovornosti trojice ljudi, generala u Hrvatskoj vojsci u tom procesu. Želim da vam prvo pokažem kartu Hrvatske, na kojoj se vidi teritorija Hrvatske na koju su Srbi polagali pravo, i koju su oni proglasili za Republiku Srpsku Krajinu ili RSK. Časni Sude, kao što vidite, ta teritorija se sastojala od tri dela. Prvo je jedno veliko područje levo od Knina na jugu, a ide na gore prema Vrgin Mostu i Petrinji na severu. Drugi deo je bio poznat kao Zapadna Slavonija, koju možete da vidite u sredini, a treći deo...

SUDIJA ORIE: Gospodine Tieger, u ovom trenutku ja bez obzira šta da pritisnem, ne mogu da vidim kartu. Sada se pojavila u elektronskoj sudnici, a ja vas molim da to ponovite.

TUŽILAC TIEGER: Rado ću to učiniti. Časni Sude, namera mi je da vam na samom početku pokažem ovu kartu koju sada vidite na ekranu. Ova karta prikazuje Hrvatsku, a na njoj se takođe mogu videti i granice onih područja na koja su hrvatski Srbi polagali pravo i na kojoj su oni proglasili Republiku Srpsku Krajinu ili RSK. Kao što sam već rekao, ta se teritorija sastojala od tri dela: prvi deo je sa leve strane kao što sam već nešto ranije rekao, deo u sredini je Zapadna Slavonija, i na krajnjem istoku se nalazi deo pod imenom Istočna Slavonija. Kako bi stvari bile jednostavnije, ja ću ovaj deo sa leve strane zvati Krajina, kako će to i većina svedoka činiti, iako to sa geografske tačke gledano nije dovoljno precizan izraz. Časni Sude, rano ujutro 4. avgusta 1995. godine, hrvatski vojnici počeli su napad kako bi ponovo zauzeli veliki deo Krajine, ovaj deo na levoj strani, kako bi ga povratili od krajiških

Srba koji su zauzeli tu teritoriju 1991. godine i brutalno je očistili od skoro svih Hrvata. Mnogi od tih hrvatskih vojnika su tada izgubili svoje kuće i članove svojih porodica ili prijatelje kao rezultat toga. I posle godina neuspešnih pregovora, sada su se vraćali kako bi povratili silom svoje domove. Ova masivna vojna operacija kojom su u samo nekoliko dana uspešno povratili ta područja bila je poznata kao *Oluja*, *Operacija Oluja*. Iako *Operacija Oluja* nije bila i kraj oružanog sukoba između Srba i Hrvata, za mnoge Srbe je ona predstavljala kraj njihovog življenja na njihovoj vekovnoj zemlji. Časni Sude, pravo Hrvatske da reintegriše Krajinu u svoje međunarodno priznate granice ovde uopšte nije sporno. Međutim, *Operacija Oluja* imala je još jedan cilj, a to je da se srpsko civilno stanovništvo protera i da se osigura da oni sa tih područja budu trajno odstranjeni. Kada je završena *Operacija Oluja* kao i prpratne operacije čišćenja terena, bila je isterana gotovo čitava srpska zajednica, a zemlja je bila spaljena, sa uništenim selima i kućama. Na kraju prvog dana operacije, usled panike je veliki deo krajiških Srba krenuo u beg, ali do toga nije došlo slučajno, nego je to bilo planirano, preko uspešno sprovedenog plana koji se postigao granatiranjem civilnih ciljeva u gradovima i selima. Onaj mali broj ljudi što je ostao, najčešće su to bili stari i nemoćni, za njih je život postao noćna mora tokom koje su njihova sela i kuće bila pljačkana i uništavana u masovnim razmerama. Mnogi od njih su bili hapšeni i zlostavljani, a mnogi od njih su i ubijeni. Kao što je jedan međunarodni posmatrač napisao u očaju: "Ovo je kriminal. Zar ništa ne može da se učini?" Ovo je predmet o trojici ljudi koji su instruisali te zločine. General Ante Gotovina je bio komandant Splitskog zbornog područja koje ću vam sada pokazati na ekranu. To je ovaj deo karte koji možete da vidite da je obeležen crvenom bojom, kao i nešto tamnije crvenom. On je komandovao sa otprilike 30.000 vojnika u tom području. General Gotovina je planirao i naredio artiljerijsku operaciju čiji je cilj bio isterivanje srpskih civila, a njegove su trupe posle toga izvršile rasprostranjene zločine protiv onih Srba koji su tu ostali. General Mladen Markač bio je zapovednik Specijalne policije, vojnog dela Ministarstva unutrašnjih poslova, koja je delovala zajedno sa snagama generala Gotovine, i koja je takođe bila odgovorna za deo artiljerijske operacije, kao i za uništenje koje je usledilo. I general Ivan Čermak, koga je sam predsednik Tuđman poslao kako bi zauzeo položaj komandanta zbornog mesta, a to je u stvari bila neka vrsta vojnog guvernera tog područja. On je odbacivao međunarodne zabrinutosti zbog zločina koji su se dešavali, a ništa nije učinio da ih spreči, i na taj način je doprineo njihovom počinjenju. Ova trojica ljudi nisu bili sami. Najvažniji među njihovim saučesnicima u zajedničkim naporima da se Srbi isteraju iz Krajine bio je Franjo Tuđman, Predsednik Republike Hrvatske i vrhovni komandant Oružanih snaga, kao i drugi visoki službenici. Međutim, fokus ovog suđenja biće doprinos ove trojice optuženih tim zajedničkim naporima. Časni Sude, iako ćemo se u ovom predmetu baviti zločinima koji su se dogodili od početka avgusta do kraja septembra meseca 1995. godine, bilo bi dobro da ih na kratko stavimo u kontekst, ali istovremeno moramo znati da nikakav sažetak ne može da opiše na adekvatan način složenu tragediju ovog etničkog sukoba. Srbi su živeli u Krajini vekovima. Samo ime Krajina dolazi još iz vremena Vojne granice koje je Habsburško carstvo uspostavilo u XVI veku kako bi se odbranilo od Otomanskih prodora, i u to vreme su mnogi Srbi došli u to područje. Dok neki smatraju da uzroke sukoba Srba i Hrvata treba tražiti vekovima unazad u prošlosti, vi ćete ovde čuti relativno malo o tome. Ali vi ćete međutim ovde čuti o sukobima koji su povezani sa događajima iz skorije prošlosti, konkretno o događajima iz Drugog svetskog rata. Tokom tog perioda, nasilni nacionalistički režim Ustaša ubijao je masovno Srbe. Precizne brojke su i danas uzrok neslaganja u regionu, ali čak i najkonzervativnije procene govore koliko su grozni i sistematični bili zločini počinjeni protiv Srba u to vreme. Istovremeno, srpske Četničke snage su stekle reputaciju brutalnih snaga među Hrvatima. I u

sukobu koji je usledio posle raspada Jugoslavije devedesetih godina, Srbi i Hrvati su se rutinski pežorativno, sami, a često i sa ponosom nazivali Ustašama i Četnicima. Kada je raspad Jugoslavije početkom devedesetih godina postala realnost, pojavile su se nacionalističke stranke kako bi zastupale i promovisale ono što su smatrali da je interes njihovih nacionalnih grupa. U Hrvatskoj, gde su Srbi u to vreme otprilike predstavljali 12 do 13 posto stanovništva, hrvatska nacionalistička stranka HDZ, Hrvatska Demokratska Zajednica, pobedila je na izborima 1990. godine pod rukovodstvom Franje Tuđmana. HDZ je želela nezavisnu Hrvatsku, ostvarenje jednog davnog sna da se obnovi u celini nezavisnost hrvatske nacije. Iako srpska nacionalistička stranka SDS, Srpska Demokratska Stranka nije bila naročito uspešna na tim izborima, ona je počela da stiče sve veću podršku među Srbima tokom događaja koji su usledili, kao što je bio na primer novi Ustav iz koga su uklonjeni Srbi kao konstitutivan narod u Hrvatskoj, smanjenje broja Srba u policiji i uopšteno, zbog događaja koji su povećavali međuetničke tenzije i nasilje. Ovo ni na koji način ne znači da su potezi SDS-a bili samo reakcija ili da su bili opravdani, ali to međutim odražava sinergiju nacionalizma u to vreme, kada su Srbi postajali više okrenuti nacionalizmu, a hrvatski nacionalisti su dobijali sve više podrške pred narastajućim srpskim nacionalizmom u jednoj tragičnoj spirali događaja. SDS prvo pod rukovodstvom Milana Babića a onda i Milana Martića zauzeo je stav da ukoliko Hrvatska može da napusti Jugoslaviju u kojoj su Srbi konstitutivni narod, da onda i Srbi u Hrvatskoj mogu da napuste Hrvatsku sa teritorijom za koju smatraju da je njihova. Blisko saradujući sa Slobodanom Miloševićem, oni su preduzeli korake kako bi izdvojili i stavili pod svoju kontrolu područja koja su smatrali srpskim kako bi ih povezali sa teritorijama u Bosni koje su bosanski Srbi proglasili svojim. Rukovodstvo Srba iz Hrvatske prvo je proglasilo Autonomnu Pokrajinu u granicama koje ste ranije videli, a zatim i državu RSK. RSK je obuhvatala područje oko Knina, što će biti predmet rasprave tokom ovog suđenja – gde su Srbi bili u većini, a takođe je obuhvatala područja poput Istočne Slavonije, gde je stanovništvo bilo mnogo više izmešano ili gde su Hrvati bili u većini. Tokom zauzimanja ovih teritorija ili posle toga, Snage RSK su često uz pomoć JNA ili drugih snaga iz Beograda, prisilno isterivali Hrvate putem ubistava, nehumanih dela i drugih zločina. Ovi zločini su bili osnova za krivično gonjenje i osudu pred ovim Sudom srpskih vođa Babića i Martića. Do početka 1992. godine, nakon što su Srbi preuzeli kontrolu nad otprilike jednom trećinom teritorije Hrvatske, međunarodna zajednica je posredovala kako bi došlo do primirja, i poslala je jedinice UN radi nadzora i održavanja mira. Osnovane su četiri Zaštićene zone Ujedinjenih nacija – UNPA, i sada možete da ih vidite na ekranu. Tu su dovedene zaštitne snage UN. Ovo područje koje sada vidite na ekranu je u stvari područje kojim se bavi ova Optužnica, i ono je bilo sastavni deo jedne od tih zaštićenih zona, poznato kao Sektor Jug. Između januara 1992. godine, kada su formirane UNPA i početka avgusta 1995. godine, međunarodna zajednica je pokušavala da reši ovu krizu tako što je predlagala različite mirovne planove. Ovi naponi nastojali su da uspostave ravnotežu između insistiranja Hrvatske na svom integritetu u međunarodno priznatim granicama, što je bio i cilj međunarodne zajednice, kao i na srpskom insistiranju o nezavisnosti države unutar teritorije koju ste videli. Najpoznatiji od tih planova jeste plan Z-4 koji je rukovodstvu krajinskih Srba nudio suštinsku autonomiju unutar Hrvatske, ali je rukovodstvo RSK, a posebno Milan Martić odbacilo ove predloge. Za Hrvate je ovo predstavljalo rizik da bi moglo da dođe do dugoročnog zastoja usled čega bi RSK postala svršena činjenica. I tokom trajanja tih neplodnih pregovora, Hrvatska je transformisala svoje u početku skromne borbene snage u ozbiljnu i dobro opremljenu vojsku. Između 1992. godine i 1995. godine, ona je svoje sposobnosti testirala tokom više vojnih operacija na teritoriji koja je bila pod kontrolom Srba. Među njima su bili: *Miljevački plato*, *Maslenički most*, *Medački džep* i *Operacija Bljesak*, o kojoj ćete čuti nešto

više. Časni Sude, sprovođenje ovih operacija nije nešto što je sporno u ovom predmetu, a vi ćete čuti dokaze da su one izazvale međunarodnu zabrinutost u pogledu postupanja prema srpskim civilima, i da su Srbi u Krajini shvatili da Hrvatska vojska nije uvek na pravi način postupala prema civilima. U julu mesecu 1995. godine, kombinacija raznih faktora se pojavila – masakr u Srebrenici i pretnja Bihaću od Srpskih snaga, što je ubedilo predsednika Hrvatske Tuđmana da će njegova zemlja imati dovoljno međunarodne podrške ili bar da ne bi pretrpela političke posledice ukoliko bi zauzeo Krajinu vojnim putem. Prvi korak koji je preduzet u ostvarivanju ovog cilja poznat je kao *Operacija Leto* tokom koje su snage generala Gotovine zauzele Glamoč i Grahovo u Bosni, i ta mesta možete da vidite ovde na karti. Tokom ovog vremena oni su zauzeli područja iznad Knina, koji je bio prestonica RSK, i na taj način je Knin bio na dometu artiljerijske vatre, a istovremeno je bio odsečen od Beograda, odakle su se snabdevale Srpske snage. U međuvremenu, Hrvatske snage pod komandom generala Gotovine redovno su granatirale srpska sela i imanja u Krajini, što je uvećalo strah kod Srba i izazvalo bekstvo srpskih izbeglica u Knin. 31. jula 1995. godine, na sastanku koji je snimljen kao i mnogi drugi, predsednik Tuđman se sastao sa svojim ključnim vojnim i političkim savetnicima, uključujući i generala Gotovinu i generala Markača, kako bi isplanirali napad na krajinske Srbe, za koji je temelj postavila *Operacija Leto*. Predsednik Tuđman je svoj cilj izrazio na sledeći način: "Na koji način ćemo ovo rešiti? To je tema našeg današnjeg razgovora. Moramo da naneseemo takve udarce Srbima da oni praktično nestanu. Drugim rečima, ona područja koja odmah ne zauzmemo, moraju da kapituliraju u roku od nekoliko dana. Shodno tome, naš glavni zadatak nije Bihać, već da naneseemo takve udarce u više smerova, da Srpske snage više ne budu u stanju da se oporave, već da budu prinuđene na kapitulaciju." Naneti takve udarce posle kojih bi Srbi praktično nestali, naneti takve udarce posle kojih Srpske snage ne bi bile u stanju da se oporave, su reči koje u prvi mah mogu da zvuče donekle dvosmisleno. Ali kako se razgovor kasnije razvijao, postaje jasno ono što je predsednik Tuđman imao na umu. Pošto je saslušao operativne preporuke svojih glavnih vojnih rukovodioca, i pošto je insistirao da Srpske snage ne budu opkoljene, već da im se ostavi put kojim bi mogli da pobegnu, kako bi se na taj način sprečile žrtve na strani Hrvata, predsednik Tuđman je uočio da nešto nedostaje. Kako je rekao, bilo je vreme da se napadne Knin koji je ostao netaknut, dok su za to vreme razarani hrvatski gradovi i sela. Citiram: "Gospodo, ja načelno prihvatom vaša stanovišta. Međutim, nešto još uvek nedostaje, a to je činjenica da u takvoj situaciji kada preuzimamo opštu ofanzivu u čitavom području, još će veća panika izbiti u Kninu nego što je ona prisutna danas. Shodno tome, trebalo bi da obezbedimo određene snage koje bi se direktno angažovale u smeru Knina. Posebno vas gospodo molim da imate na umu koliko je hrvatskih sela i gradova razoreno, a to i danas nije situacija u Kninu..." On nastavlja dalje: "Ali njihov protivnapad iz Knina i tako dalje, predstavljao bi veoma dobro opravdanje za ovu akciju, i shodno tome, mi bi imali izgovor da napadnemo uz pomoć artiljerije, kako bi došlo do potpune demoralizacije." General Gotovina ga je smesta uverio da to ne predstavlja nikakav problem: "Gospodine predsedniče, u ovom trenutku mi u potpunosti kontrolišemo Knin uz pomoć naše artiljerije. To ne predstavlja nikakvu poteškoću. Ukoliko bude izdato naređenje da se napadne Knin, mi ćemo ga u potpunosti uništiti u roku od nekoliko sati uz pomoć oklopnih snaga i raketnih sistema srednjeg i dugog dometa." Predsednik Tuđman ponovo je naglasio da je došlo vreme da se Srbima naplate dugovi: "Zbog toga, potrebno je da budemo odvažni. To znači ne samo da trebamo da držimo stvari pod kontrolom, već da to povratimo što je moguće pre i da im naplatimo."

SUDIJA ORIE: Gospodine Tieger, vi ste dva puta upotreбили reč "povratiti" koju ja nisam našao na ekranu, onu od prvog puta.

TUŽILAC TIEGER: Hvala vam, časni Sude.

SUDIJA ORIE: Molim vas da nastavite.

TUŽILAC TIEGER: Tada je predsednik Tuđman u potpunosti razjasnio šta treba da se dogodi kada se napadne artiljerijom Knin radi potpune demoralizacije: "Mi smo to ovde rekli - da im treba obezbediti način da izađu odatle, jer je važno da ovi civili odu, a onda će za njima slediti vojska, a kada krenu kolone, to će imati i psihološko dejstvo na svakog od njih." General Gotovina je odmah podvukao suštinu onoga što je rekao predsednik Tuđman. Rekao je da civili već napuštaju Knin i istakao: "To znači da ukoliko nastavimo sa ovim pritiskom, za određeno vreme više neće biti mnogo civila, i ostaće samo oni koji su prisiljeni i koji nemaju mogućnosti da odu." Predsednika Tuđmana je brinuo jedan problem koji je mogao da ima posledice na međunarodnom nivou - da li je moguće napasti Knin a da se ne pogodi baza UNCRO-a koja se nalazila na južnom kraju Knina? General Gotovina ga je uverio da nema razloga za zabrinutost. Sada bih pre svega, časni Sude, želeo da vam pokažem kartu Knina. I ovde se vidi na južnom delu grada objekat UNCRO-a o kojem je govorio predsednik Tuđman kada je izrazio zabrinutost oko toga da li će ova baza biti pogođena. Ako bi sada mogli da se vratimo na veću sliku, kako bi to mogli da sagledate u kontekstu Knina. Kao što sam rekao, časni Sude, nakon što je predsednik Tuđman postavio ovo pitanje, general Gotovina je reagovao tako što ga je uverio da nema razloga za zabrinutost: "U ovom trenutku, mi u Kninu možemo da sprovedemo izuzetno precizne operacije po Kninu, sistematično, a da pritom ne pogodimo kasarne u kojima se nalazi UNCRO. Imamo sve fotografije i tačno znamo sve." A onda je trenutak kasnije rekao: "U ovom trenutku je čitavo naše naoružanje na navođenje, direktno navođenje." Namera da se srpski civili nateraju na bekstvo takođe se odražava i u naporima da se emituju netačne radio poruke i da se izbacuju neistiniti pamfleti za koje se tvrdilo da su ih izdale srpske vlasti. To su bili leci i emisije u kojima je civilima izdavano uputstvo da beže. Evo jednog primerka u kome se nalaže čitavom civilnom stanovništvu da se povuče iz područja, i navodi se kojim putem to da učine, jer se očekuje napad "ustaške vojske". To nije bilo baš savršeno urađeno, kao što možete i da vidite na osnovu ovog pečata pri dnu. Prva četiri slova su napisana *latinicom* a ne *ćirilicom*. Međutim, to nije bio jedini razlog zbog koga mi znamo za ove pokušaje. Ministar odbrane se kasnije hvalisao u vezi sa tim, a general Gotovina je kasnije napisao u svojoj knjizi pod naslovom "Napadi i operacije Hrvatske vojske i Hrvatskog Vijeća Obrane" koja je objavljena 1996. godine, i pomenuo je letke za odlazak stanovništva i zapisao je: "Istina je da su iz aviona izbacivani ovakvi leci uoči *Operacije Oluja* i da je ova operacija bila delotvorna." Zaista je sa tim general Gotovina bio impresioniran, tako da je to iskoristio i u sledećoj operaciji. Tada se to događalo u Bosni, u ime Vojske bosanskih Srba, kada je opet pozivano stanovništvo da napusti područja. Ovi napori su bili praćeni emitovanjem poziva predsednika Tuđmana kojim je apelovao na Srbe da ostanu. Želeo bih da vam pročitam reči predsednika Tuđmana... u stvari, to ćete videti u sistemu elektronske sudnice, a ja bih u stvari želeo da čujete način na koji je to rečeno... ili reči predsednika Tuđmana, a naročito sam kraj, i njegov mali osmeh, koji po nama odražava karakterizaciju tih napora. Molimo da se to pusti.

(audio snimak)

Fond za humanitarno pravo
dokumentovanje i pamćenje

Franjo Tuđman: Ovako. Znači: opće rasulo, pobjeda Hrvatske vojske uz podršku svijeta i tako dalje. Srbi, vi se već povlačite preko, i tako dalje. Molim... Mi vas pozivamo da se ne trebate povlačiti, i tako dalje. Mi vam jamčimo. Znači, na taj način im dati put, a jamčiti tobože građanska prava, i tako dalje.

(kraj audio snimka)

SUDIJA ORIE: Gospodine Tieger, ovo se ne nalazi u dokaznom materijalu u ovom trenutku. Možda to nije glavni problem, jer ne postoji prevod. Ali želeo bih da dam smernice i vama i svim drugim stranama, da ukoliko se pušta audio ili video snimak, treba dati dovoljno vremena, čak i ukoliko se tekst na engleskom jeziku pojavi na našim ekranima, jer je neophodno da to takođe uđe i u zvanični transkript. Zbog toga ćemo kasnije razraditi određenu proceduru, kako bi čuli prevod i na engleskom i na francuskom jeziku u transkriptima.

TUŽILAC TIEGER: Časni Sude, sa zadovoljstvom ću to da pročitam u ovom trenutku, ukoliko bi to bilo od pomoći i našlo se u zapisniku?

SUDIJA ORIE: Možda bi trebalo to ukratko da pročitate, kako bi se to takođe pojavilo i u francuskom transkriptu, koji se formira par dana kasnije. Molim vas da nastavite sa čitanjem.

TUŽILAC TIEGER: Ono što je predsednik Tuđman izjavio je sledeće: "Ovako. Znači: opće rasulo, pobjeda Hrvatske vojske uz podršku svijeta, i tako dalje. Srbi, vi se već povlačite preko, i tako dalje. Molim... Mi vas pozivamo da se ne trebate povlačiti, i tako dalje. Mi vam jamčimo. Znači, na taj način im dati put, a jamčiti tobože građanska prava, i tako dalje." – uz znani osmeh na kraju. Ova emitovanja su dopunila napore da putem granatiranja, pamfleta i lažnih emitovanja se nagnaju civili na odlazak, uz istovremeno prikriivanje pokušaja i namera Hrvatskih snaga. Časni Sude, odlazak Srba je predstavljao davnu političku ambiciju predsednika Tuđmana, koji je dugo verovao, kao i ostali nacionalistički lideri u regionu, da su multi-etničke države neodržive, i da relativno veći procenat ljudi druge etničke pripadnosti predstavlja pretnju po stabilnost države. To je bio stav koji je on otvoreno iznosio međunarodnim diplomatama i ostalim nacionalističkim liderima u regionu. Da kažemo to otvoreno, kao što je i učinio jedan od pomoćnika predsednika Tuđmana u razgovoru sa ambasadorom UN: Srbi iz Krajine predstavljaju rak na stomaku Hrvatske, a rešenje tog problema je izmena demografske slike Hrvatske. On je 1992. godine pregovarao o podeli Bosne između Srba, Hrvata i Muslimana putem izmeštanja stanovništva sa jednim od lidera bosanskih Srba Nikolom Koljevićem, još jednim od vođa koji se zalagao za to da se kriza u Jugoslaviji reši stvaranjem homogenih država duž etničkih linija. Koljević je rekao: "Termin homogenizacija kao što znate je ocrnjena u Jugoslaviji. Zbog čega bi bilo užasno kada bi ljudi živeli sa njima bliskim ljudima?" Predsednik Tuđman se složio. "Uvek kada se ovakvi nacionalni problemi pojave kao sada kod nas, to bi bilo rešeno kao tokom Prvog i Drugog svetskog rata, i dovelo je do zaključaka o razmeni stanovništva." Kao što je preneo jedan od savetnika predsednika Tuđmana o razgovorima koje je vodio sa Slobodanom Miloševićem u avgustu mesecu 1995. godine: "Ukoliko bude manje Srba u Hrvatskoj i Hrvata u Srbiji, to će

biti bolje za naše buduće odnose." Govoreći o Istočnoj Slavoniji, koja je jedino ostala pod kontrolom Srba iz Hrvatske, on je sledeće primetio: "Autonomna oblast unutar Republike Hrvatske bila bi potencijalni trojanski konj za srpske političare." I zaista, časni Sude, kao što će dokazi i pokazati, preokupiranost zbog rizika od stalnog prisustva Srba u Hrvatskoj čak se odražavala i na odbacivanje mira od strane predsednika Tuđmana... odbacivanje mogućih mirovnih sporazuma po kojima bi zemlja pripala Hrvatskoj, ali je to išlo sa opasnošću da se onda veliki broj Srba vrati u Hrvatsku. Umesto da se prihvati dogovor po kome bi zemlja bila vraćena Hrvatskoj, on je više voleo da ukloni Hrvate sa tih odmetnutih područja u područja poput Zapadne Slavonije, u kojoj više nije bilo Srba, i na taj način je održavao u velikoj meri homogenizovanu državu, a Zapadna Slavonija je sada bila raspoloživa za tako nešto. Kao što je predsedniku Tuđmanu rekao jedan od njegovih savetnika posle *Operacije Bljesak*, posle koje je Hrvatska vojska ponovo preuzela kontrolu nad Zapadnom Slavonijom: "Srpski problem u Zapadnoj Slavoniji je rešen. Nema ih više od hiljadu, uključujući starice i starce, a nema više od 300 do 400 ljudi koji predstavljaju neki politički činilac." A nakon što su Srbi proterani iz Krajine, takođe je postojao isti cilj - da se smanji broj Srba njihovim isterivanjem. Citiraću vam razgovor o jednom delu Krajine gde su Srbi živeli: "Ukoliko od mene tražite da najpre definišem pet prioriteta, mislim da je najhitnije da se ova mesta kolonizuju Hrvatima. Ukoliko mene pitate, to je i prvi i drugi prioritet. Mi trebamo hitno da vratimo ovde Hrvate, i ovo područje treba hitno kolonizovati Hrvatima, jer mi ne smemo ni pod kakvim okolnostima dopustiti da ovde ikada bude više od 10 posto Srba, jer smo mi tu bili odsečeni." Predsednik Tuđman je bio još odlučniji: "Ni 10 posto." Ovo pominjanje kolonizacije Hrvata odražavalo je zapravo preokupaciju predsednika Tuđmana u nastojanju da se područja koja su ispražnjena od Srba brzo popune Hrvatima. U odnosu na Knin i druge gradove koji su većinom bili srpski pre rata, ali su davno pre bili hrvatski, to je značilo, kao što je on rekao 23. avgusta: "Knin trebamo učiniti hrvatskim što je moguće brže." Ovo je postignuto na dva načina: putem razaranja njihove zajednice, što je Srbima poslalo nepogrešivi signal da oni ne mogu ili ne trebaju da se vrate, kao i putem birokratskih prepreka njihovom povratku. Prvo je predsednik Tuđman uveo zakone kojim je bilo ograničeno vreme u kom su Srbi mogli da imaju pravo na svoju imovinu, imovinu koju su ostavili kada su isterani iz Krajine. Citiram predsednika Tuđmana: "Ja imam radikalni stav: ukoliko je neko napustio zemlju i tamo ga više nema, ne znam, mesec dana ili tri meseca, ili tako nešto, to onda treba smatrati, razmislite o formulaciji – državnom imovinom, i tako dalje. Izašli smo iz rata, i tako dalje, definišite to na ovaj način." Onda neko kaže: "Ne tri meseca. Tri meseca je previše dugo, jer..." A predsednik Tuđman na to kaže: "Dobro. Onda neka bude mesec dana." Taj prvobitno predloženi period od 30 dana je produžen na simboličnih 90 dana - pod međunarodnim pritiskom, iako je međunarodna zajednica priznala da se čak i u tom periodu postiže upravo ono što su hrvatske vlasti imale na umu, a to je – uspostavljanje efikasne barijere za povratak Srba. U isto vreme, kada su predsednik Tuđman i hrvatske vlasti uvele ta vremenska ograničenja koja su imala svoju svrhu, oni su takođe namerno stvorili prepreke kako bi onemogućili Srbe da ne mogu da se vrate na vreme. Tako je odgovarajući na pitanja o ulaznim vizama za Srbe koji su želeli da se vrate, predsednik Tuđman rekao u avgustu mesecu 1995. godine: "Ja ne bih dao ništa. Morate dati uputstva carinicima da ne dopuste ljudima da bez papira pređu granicu."

SUDIJA ORIE: Čuo sam vas da kažete "sa papirima", ali je napisano "bez papira"?

TUŽILAC TIEGER: Izvinjavam se, časni Sude. Hvala na korekciji.

SUDIJA ORIE: Izvolite, nastavite.

Fond za humanitarno pravo
dokumentovanje i pamćenje

TUŽILAC TIEGER: Onda neko kaže: "Predsedniče, moramo biti inspirisani načinom kako je to urađeno u Zapadnoj Slavoniji." Ovde trebam da naglasim da se pominje područje u kome je ranije izvedena *Operacija Bljesak* koju smo ranije pomenuli. A ono o čemu se tu govori je problem koji je rešen tako što je ostalo samo nekolicina Srba. "Za nas je to bilo veoma pozitivno, jer se niko nije vratio." I tu se dodaje: "Ne smemo im dozvoliti da se vrate... ne smemo im dopustiti da dođu. Nikako." A predsednik Tuđman to kasnije sam objašnjava tokom istog razgovora: "Ako dopustimo da se vrati njih 204, sutra ćete ih imati 1.204, a za desetak dana 12.000. Ništa za sada." Kombinacija tih vremenskih ograničenja koja su imala svoju svrhu, kao i prepreke za povratak, bile su veoma efikasne, kao što se navodi u izveštaju Saveta Bezbednosti UN od 31. decembra 1995. godine: "Imajući u vidu razne prepreke za prelazak granice, uslov da se Srbi vrate unutar tog vremenskog ograničenja kako bi ponovo stekli pravo nad svojom imovinom, predstavlja gotovo nepremostivu prepreku." Ponavljam "gotovo nepremostivu prepreku". Posle uspešnih napora da se isteraju Srbi, predsednik Tuđman je uz veliko zadovoljstvo govorio o novonastalim okolnostima. U govoru koji je održao 26. avgusta 1995. godine, pred masama koje su klicale, on je naglasio važnost Knina kao "hrvatskog kraljevskog grada kojeg niko nikada više neće ugroziti".

(video snimak)

Franjo Tuđman: Nema povratka na ono što je bilo – da nam usred Hrvatske šire rak koji je razarao hrvatsko nacionalno biće, koji nije dopuštao da hrvatski narod bude zaista sam svoj na svome, da Hrvatska bude jednom sposobna za samostalan i suveren život pod kapom nebeskom u svjetskoj zajednici suverenih naroda.

(kraj video snimka)

TUŽILAC TIEGER: Časni Sude, ukoliko to Sud želi, možemo to ponovo da pustimo i da ja to pročitam zbog transkripta?

SUDIJA ORIE: Možda bismo to mogli da pokušamo da uradimo na onaj način kako ja to planiram da radim tokom ovog suđenja, pogotovo ukoliko se brzo govori, što sada nije slučaj. Ukoliko prevodioci možda imaju neke druge predloge, želeo bih sada da ih čujem. Možda bi bilo dobro da jedan od prevodilaca pročitna na engleskom jeziku tekst koji se pojavljuje na ekranu kako bi onda na ispravan način u zapisnik ušlo ono što stoji u originalnom jeziku. A onda bi drugi prevodilac mogao isti taj tekst da pročitna naglas kako bi to sve ušlo i u engleski kanal kao i u transkript. A za francuske prevodioce, mogao bi jedan od prevodilaca, iako znam da je to timski rad, ali jedan od njih bi mogao da čita i prati da li onaj engleski tekst koji vidimo na ekranu na pravilan način odražava original, a drugi prevodilac, koji možda ne može da sledi govor tolikom brzinom, da to onda prevede na francuski jezik kako bi i to onda takođe ušlo u francuski audio kanal i na kraju i u francuski transkript. To je moj predlog. Znam da to predstavlja problem. Možda bi bilo dobro da to sada isprobamo kako bi se uverili da li to funkcioniše? Da li ima nekog komentara možda iz engleske ili francuske kabine?

Želeo bih to sada da čujem. Ja u ovom trenutku slušam na kanalu broj 4, na engleskom kanalu.

prevodioci: Iz engleske kabine ćemo to i uraditi, časni Sude.

SUDIJA ORIE: Hvala vam. A sada sam na petom, francuskom kanalu. Da li će i kod njih to funkcionisati?

prevodioci: Da, časni Sude.

SUDIJA ORIE: Hvala vam. Da li možete onda da ponovite snimak gospodine Tieger, a mi ćemo proveriti da li će se to pojaviti i na engleskom i na francuskom audio kanalu?

(video snimak)

***Franjo Tuđman:** Al' danas, to je hrvatski Knin, i nikada više... Nema povratka na ono što je bilo – da nam usred Hrvatske šire rak koji je razarao hrvatsko nacionalno biće, koji nije dopuštao da hrvatski narod bude zaista sam svoj na svome, da Hrvatska bude jednom sposobna za samostalan i suveren život pod kapom nebeskom u svjetskoj zajednici suverenih naroda.*

(kraj video snimka)

SUDIJA ORIE: Želeo bih da se zahvalim prevodiocima. Želeo bih da svi video i audio snimci sadrže jedan ovako spor govor, što bi nam sigurno bilo od pomoći, a čini mi se da ovo dobro funkcioniše. Hvala vam na vašoj saradnji. Molim vas da nastavite, gospodine Tieger.

TUŽILAC TIEGER: Hvala vam, časni Sude. Kao što je predsednik Tuđman rekao godinu dana kasnije, u govoru povodom prve godišnjice preuzimanja Knina, govoreći o drevnom kralju: "Vratili smo se u Zvonimirov grad, hrvatski grad Knin, u krilo hrvatske domovine, čisto kao što je bilo i u Zvonimirovo doba." Časni Sude, svi ovi faktori odražavaju nameru koja leži u pozadini razgovora koji je vođen 31. jula o tome da se iskoristi prilika i nađe izgovor kako bi se napalo artiljerijom, radi izazivanja potpune demoralizacije. I u skladu sa diskusijama između predsednika Tuđmana i generala Gotovine i Markača, evo naređenja koje je dato generalu Gotovini, u kome se kaže da se uradi upravo ono što je i rekao predsednik Tuđman – da se granatira Knin i drugi veći gradovi u Krajini, kao i jedan grad sa druge strane granice. To su bili zadaci artiljerijsko-raketnih grupa. Kao što vidite, ovo naređenje da artiljerija treba da se koristi na konvencionalan način, da se trebaju napasti komandna neprijateljska mesta, komunikacioni centri i artiljerijski položaji, i da pored toga treba ciljati gradove: Drvar, Knin, Benkovac, Obrovac i Gračac i to artiljerijskom vatrom. Posebno identifikovanje čitavih gradova kao ciljeva pored vojnih ciljeva može se videti u naređenjima potčinjenih. Želim da vam pokažem naređenje jednog njegovog artiljerijskog zapovednika. Kao što vidite pri dnu ekrana, u tom naređenju piše: "Neutralizovati artiljerijske položaje protivničkih baterija, uništiti neprijateljske komunikacijske centre i komandna mesta. Tokom

napada, osigurati bokove sa jedinicama iz prvog ešalona." I onda: "Granatirati gradove: Drvar, Knin, Benkovac, Obrovac i Gračac." Posle toga, možete videti artiljerijske zadatke za jednu od četiri operativne grupe, a to je Operativna grupa Zadar, kao i zadatke za artiljerijsko raketnu grupu. Molim vas sledeću stranu. Ovde opet možete da vidite konvencionalnu upotrebu artiljerije: neutralizovati neprijateljske baterijske položaje i uništiti njihove komunikacijske centre, komandna mesta. Osigurati Prvi borbeni ešalon i njegove bokove tokom napada. I na kraju opet, pored tih vojnih ili konvencionalnih vojnih ciljeva: "Sledeće gradove stavite pod artiljerijsku vatru: Benkovac, Obrovac i Gračac." Pored legitimnih napora da se Krajina reintegriše vojnim putem, ova naređenja odražavaju plan o kojem je govoreno 31. jula – da se srpski civili isteraju granatiranjem i da se na taj način sprovede nastojanje stvaranja većinom homogene zemlje koja će uglavnom biti bez Srba. Vi ćete, časní Sude, čuti dokaze i o tome da su bili granatirani i drugi gradovi i sela u Krajini. Na meti je bilo više od stotinu raseljenih mesta, mesta gde nije bilo nikakve vojne prisutnosti ili namene. Ali, kao što je general Gotovina napisao u svojoj knjizi, Knin je bio najvažniji cilj.

Časni Sude, evo nekoliko fotografija Knina na ekranu. Iako Knin nije bio veliki grad po mnogim merilima, možda je imao 15.000 stanovnika, ipak je kao što ste čuli, to bio grad od važnosti i za Srbe i za Hrvate. Za Hrvate je on bio stara prestonica i grad hrvatskih kraljeva, a sada centar i simbol srpskog separatizma. Za Srbe u Krajini, to je bio njihov glavni grad, prestonica. Ali za one koji su tamo živeli, to je bio njihov dom, gde su njihove porodice živele generacijama, gde su deca išla u školu, gde su postojala igrališta, pekare i prodavnice. Osim srpskog stanovništva, u Kninu je bilo i mnogo pripadnika međunarodne zajednice. Kao što ste već čuli, tamo je bio UNCRO – zadužen od strane UN u operaciji obnove poverenja, organizacija koja je nasledila UNPROFOR, kao i predstavnici Posmatračke misije Evropske zajednice – ECMM, UN Civilne policije – UNCIVPOL, UN vojni posmatrači – UNMO i ostali, od kojih ćete mnoge čuti tokom ovog suđenja. Ovi stranci predstavljali su mirovne snage koje je okupila međunarodna zajednica kako bi nadgledali i održavali prekid vatre koji se sve slabije i slabije održavao tokom jula i početkom avgusta meseca 1995. godine. Nije iznenađujuće da su mnogi od njih imali vojno iskustvo, a mnogi od lica koje ćete čuti imali su i artiljerijsko iskustvo. Iako su ljudi u Kninu znali za vojne pokrete Hrvatske vojske i za rizik sukoba, zbog čega su neki ljudi i otišli odatle, velika većina je tamo ostala. I zaista, u danima pred *Operaciju Oluja*, stanovništvo Knina se povećalo dolaskom srpskih izbeglica koji su pobjegli iz onih područja koja su granatirale Hrvatske snage pod komandom generala Gotovine. Teško se može reći da je Knin bio vojno uporište. I kao što ćete čuti, Hrvatska vojska koja je imala veoma dobru obaveštajnu službu, dobro je znala za nedostatke odbrane i vojnih kapaciteta u Kninu, kao i za samo jednu liniju odbrane bez pozadinske podrške duž zone razdvajanja. U Kninu nisu iskopani nikakvi rovovi, nikakva utvrđenja, nisu postojala minska polja, nije bilo položaja trupa, kao što nije bilo nijednog vazdušnog radara ili protiv-vazdušne odbrane. U gradu gotovo da i nije bilo vojnika, jer su se gotovo svi vojnici nalazili na linijama fronta spremajući se za nadolazeći napad. Kao što sam već rekao, kompletna odbrana Srpske vojske se sastojala samo od jedne linije odbrane, koja nije imala drugu i treću liniju, u slučaju da prva linija bude probijena. Časni Sude, sada ćete videti Knin na fotografiji snimljenoj iz vazduha. Iako vidite jako mali grad, u Kninu je bilo više lokaliteta koji su bili različitog stepena vojnog značaja: vojna komanda, skupština, policijska komanda, kasarne, skladišta goriva, železnička stanica i fabrika koja je proizvodila vijke. Ali u svakom slučaju, interes generala Gotovine nije bio u vojnoj prednosti koju bi stekao uništavanjem, osvajanjem ili neutralisanjem nekih od ovih lokaliteta u Kninu, nego u izvršavanju onoga što je ranije planirano, a to je demoralizacija civila i njihovo teranje u beg. Kao što ćete čuti, granatiranje

Knina izvršeno je upravo na način kako bi se taj cilj postigao, a to će i opisati svi oni koji su to doživeli kao napad na čitav grad i napad na civilno stanovništvo.

Tačno u 5.00 časova ujutro 4. avgusta 1995. godine, počeo je masivni raketno artiljerijski napad koji je šokirao stanovništvo, a većina se tada nalazila u svojim kućama. I zaista, neki posmatrači koje ćete čuti, tada su se setili dokumentarnih snimaka iz Drugog svetskog rata ili snimaka bombardovanja Sarajeva. U svakom slučaju, svi su bili zatečeni žestinom napada. Granate su padale po svim delovima grada, na područja gde su se nalazili i vojni i civilni objekti, kao i na područja koja su bila isključivo rezidencijalna. Na jedno mesto nije pala nijedna granata, kao što je to ranije general Gotovina obećao predsedniku Tuđmanu – a to je bilo sedište UNCRO-a, što pokazuje njihovu mogućnost da kontrolišu i usmeravaju granate. Kako je ovo trajalo, mnogi ljudi su požurili prestrašeni u podrum, čekajući tamo da nastupi prekid granatiranja kako bi mogli da smisle šta da rade i gde da idu. U štabu UNCRO-a, njihovi zvaničnici su ubrzo shvatili da iako granate padaju svuda po gradu, da je namerno pošteđen njihov štab. Kada su pripadnici UNCRO-a napustili bazu kako bi spasili neke svoje pripadnike i civile koji su radili kod njih, oni su se našli pod vatrom, iako su bili u isključivo stambenim područjima, i videli su da su stambena područja bila granatirana.

prevodioci: Molimo zastupnika da sporije govori zbog prevoda.

TUŽILAC TIEGER: UNCRO je dobijao izveštaje iz mesta širom Krajine da se granatiraju mesta gde je boravilo civilno stanovništvo. Komandant UNCRO-a general Forand, nameravao je da zaustavi granatiranje civila i civilnih područja tako što će poslati protest generalu Gotovini, koji sada vidite na ekranu: "Protestujemo na najodlučniji način zbog ničim izazvanog artiljerijskog napada na Knin i gradove: Drniš, Medak, Bunić, Benkovac i Kistanje. To je prouzrokovalo mnoge civilne žrtve i veliku materijalnu štetu. Zahtevam da momentalno prestanu ovi napadi."

SUDIJA ORIE: Gospodine Tieger, kada čitate, poznato je da...

TUŽILAC TIEGER: Onda i ubrzate sa čitanjem.

SUDIJA ORIE: ...onda ubrzate, a pošto ste zamoljeni da govorite... da usporite, sada vas molim da nastavite sa čitanjem.

TUŽILAC TIEGER: "Po mom mišljenju, napad na nenaoružane civile je u potpunoj suprotnosti sa Međunarodnim humanitarnim pravom, i ja ću u potpunosti dokumentovati sve napade kako bi ih istražili međunarodni nadležni organi." Ova poruka je predata vojnom posmatraču kako bi je on dostavio oficiru za vezu Hrvatske vojske... a UNMO je obavestio generala Foranda da je ova poruka predata. Neprekidno granatiranje je nastavljeno tokom naredna dva časa.

SUDIJA ORIE: Mislim da francuski prevod još uvek nije završen. Molim vas da nastavite, gospodine Tieger.

TUŽILAC TIEGER: Neprekidno granatiranje koje je počelo od 5.00 časova ujutro nastavljeno je tokom naredna dva časa, a onda je prešla u sporadičnu vatru koja je trajala tokom ostatka 4.(avgusta) i to do kasno u noć. Mada precizne procene o broju granata koje su pogodile grad variraju, nema nikakvog spora među svedocima da je tokom početne kanonade

i kasnije sporadične vatre ispaljeno na stotine, stotine i stotine granata i raketa na Knin, a postoje i daleko veće procene. Do noći 4. avgusta, počeo je panični beg iz Knina. Ovaj odlomak iz operativnog dnevnika pokazuje da su vojska i general Gotovina ovoga itekako bili svesni: "Panika u Kninu, evakuacija civila i komande Krajiškog korpusa, to je komanda KK, se očekuje. ED će to pratiti kao i posmatračka mesta. Njihove komunikacione veze su uništene. Nemaју rezerve." Časni Sude, ovaj panični beg koji sam spomenuo i koji se pominje u ovom dokumentu bio je vidljiv to veče i ujutro 5. avgusta. Uprkos tome što su postojala saznanja da je vojska u povlačenju, i sledećeg jutra je nastavljeno sa istim obrascem. Otprilike u 5.20 časova ujutro 5. avgusta, počela je nova artiljerijska kanonada na Knin, koju je kasnije sledila sporadična vatra. Opet je granatiran čitav grad i područja oko grada. Hrvatska vojska je ušla do 10.00 časova, ne očekujući da će voditi ulične borbe, već je ušla u konvoju, trijumfalno, u uglavnom pust grad. Iako nikada nećemo saznati tačan broj ljudi koji su izgubili život ili bili ranjeni tokom granatiranja: Knina, Benkovca, Obrovca, Gračaca i drugih gradova i sela, svedoci su u to vreme videli leševe onih koji su poginuli usled granatiranja na ulicama Knina, kao i u kninskoj bolnici. Procenjuje se da ih je bilo 20 do 30 ili više. Ovo je sasvim u skladu sa izveštajem rukovodioca UN mirovne operacije Jasushija Akashija, koji je tada bio zamenik generalnog sekretara UN Kofi Annana. On je u izveštaju od 23. avgusta naveo da je video četiri velike gomile zemlje, koje su odavale utisak da su u pitanju masovne grobnice, **gde su hrvatski zvaničnici zabeležili da su se leševi nalazili u vrećama udaljeni 10 centimetara. Zvaničnik HVO koji je bio prisutan na licu mesta rekao je Akashiju da su većina poginulih bili civili iz Knina koji su nastradali tokom hrvatskog granatiranja grada tokom 4. i 5. avgusta. Bilo je 96 krstova postavljeno označavajući mesto masovne grobnice.** Časni Sude, postoji više principa na osnovu kojih se procenjuje da li je neko granatiranje zakonito. Pre svega, tu postoje principi distinkcije i proporcionalnosti. Kada je reč o distinkciji, nedopustivo je imati na meti civile i civilne objekte, a u skladu sa principom distinkcije, između vojnih i civilnih ciljeva, granatiranje koje ne razlikuje civilne i vojne ciljeve je nedopustivo, bez obzira na to da li je granatiranje usmereno na neki vojni cilj ili se gađaju i vojni i civilni ciljevi bez ikakve razlike. U skladu sa principom distinkcije, proporcionalnost zahteva da broj stradalih civila, njihove povrede ili oštećenja ne budu veće u odnosu na očekivanu konkretnu i direktnu vojnu dobit. Kao što sam ranije napomenuo, gotovo svi oni koji su doživeli granatiranje, shvatili su da je to bilo upereno ka civilnom stanovništvu. Neki su to shvatili tako što su granate pale na njihove kuće ili na kuće njihovih suseda. Drugi su to shvatili kada su sa bezbednog mesta videli da granate padaju na isključivo stambena područja ili da se nasumice ispaljuju po gradu. Oni koji su imali vojno iskustvo ili znanje o artiljeriji, prepoznali su da su korišćeni raketni sistemi naoružanja koji se koriste za sveopšte bombardovanje nekog područja, a ne za precizno pogađanje određenih ciljeva, tako da se prilikom ciljanja paljba nije precizno podešavala, kako bi se izbegli civilni ciljevi unutar stambenih područja. Do tih podešavanja vatre nije došlo. Granate su padale pojedinačno i skoro nasumično, a nisu bile usmerene na neku konkretnu metu, i postojala je mala verovatnoća da će pogoditi onaj cilj koji je planiran. Svi su zapazili da je drugog jutra došlo do intenzivnog granatiranja grada koji je vojska napustila. Način na koji je ovo granatiranje bilo sprovedeno, časni Sude, pokazuje da je došlo do odstupanja od dozvoljene upotrebe artiljerije, što govori i o samoj nameri takvog granatiranja: granatiranje gradova u celosti, zastrašivanje civila, i zatim i njihov odlazak. Hrvatski zvaničnici su minimizirali napad i na taj način pokazivali da su upoznati sa njegovom svrhom i nezakonitošću. 7. avgusta, ministar Odbrane je rekao na konferenciji za štampu: "Mi smo pokušali sve kako bi postupali prema civilima u skladu sa Međunarodnim pravom. Kada smo započeli akciju, prvog dana smo pokušali da izbegnemo velika naselja, i na taj način smo Srbima pružili još jednu priliku da se

predaju. Međutim, kada su oni umesto toga započeli sa bombardovanjem hrvatskih gradova na slobodnoj teritoriji, odlučili smo da do kraja sprovedemo operaciju zauzimanja svih ovih naselja." General Gotovina u svojoj knjizi uopšte nije spomenuo artiljerijski napad 4. avgusta. Umesto da izbegnu napade na velika naselja iz humanitarnih razloga, onako kako je nagovestio ministar Odbrane – granatiranje Knina i drugih gradova je bila sama srž plana kako bi se Srbi proterali. Ovde su još dva dokumenta, izveštaja zapovednika artiljerijske jedinice od 4. avgusta, koji delimično prikazuje kako je to obavljeno. Ovde prvo vidimo naznačeno da je u 6.30 časova ispaljeno pet projektila iz oruđa T-130 milimetra na bolnicu u Kninu. U 8.00 časova ispaljeno je šest projektila iz oruđa T-130 milimetra na stambenu oblast u Kninu. U drugom izveštaju vidimo da je u 13.30 časova ispaljeno osam projektila iz T-130 milimetra na Knin. U 15.00 časova je u neredovnim intervalima ispaljeno 18 projektila iz T-130 milimetra na šire područje Knina. Časni Sude, uprkos bombardovanju, Sud ne bi trebalo da stekne pogrešan utisak. Ovde se ne govori o Staljingradu ili Vukovaru, gde su nedelje granatiranja te gradove pretvorile u ruševine. Ovo nije bilo najrazornije granatiranje tokom rata, ali u tome i jeste upravo stvar. Namera nije bila da se uništi Knin, Zvonimirov grad u koji je predsednik Tuđman nameravao da naseli Hrvate, već je namera bila da se proteraju Srbi. Vi ćete čuti svedočenja tokom ovog suđenja u vezi sa procenom štete koju je pretrpeo grad Knin, a koju je izneo UNMO 17. avgusta: naveli su da je 44 zgrade uništeno, 21 ozbiljno a 23 neznatno, a nalazile su se u neposrednoj blizini vojnih ciljeva. Takođe ćete saznati da oni koji su sproveli ovu procenu u to vreme, naglasili su neselektivnu prirodu, a kasnije su patrola takođe ustanovile da je došlo do dodatnih šteta i kratera nastalih usled granatiranja u isključivo stambenim područjima, gde nije bilo mogućih vojnih ciljeva. Ono što je kasnije ustanovljeno poklapa se sa razaranjima koja su ustanovili drugi očevici, kao i sa završnim dokumentom o razaranjima koji je naslovljen "Podaci o stanovništvu koje je napustilo grad i o uništenim kućama" u kome se navodi da je na stotine kuća uništeno ili je delimično uništeno u Kninu.

prevodioci: Molimo zastupnika da sporije govori zbog prevoda. Hvala.

TUŽILAC TIEGER: Drugi očevici, časni Sude takođe su primetili kako je vreme prolazilo dodatne dokaze o granatiranju isključivo stambenih područja. Čak i ako uzmemo bez zadržke ovu privremenu ocenu, vidimo da je više od 40 civilnih zgrada, uključujući i velike stambene objekte u kojima je živelo mnogo ljudi, bilo oštećeno, dok su zgrade kao što je Vojna komanda, sasvim jasno vojna meta, bila pogođena sa jednom ili dve granate i ostavljena praktično netaknuta. Ovi činici upućuju na to da je šteta koja je naneta civilnim zgradama u poređenju sa štetom koja je naneta važnim vojnim ciljevima takva da nije pravljena razlika prilikom granatiranja. Časni Sude, Pretresno veće će takođe čuti iskaze o naređenju sprovođenja evakuacije od strane Milana Martića, predsednika Republike Srpska Krajina, kao i o prethodno postojećem planu evakuacije. Ovo je taj plan koji je, kao što možete da vidite, objavljen 12 časova nakon što je počelo granatiranje Knina i ostalih gradova i sela. Činjenice iz naređenja o evakuaciji su sledeće: Plan za evakuaciju predstavljao je napor civilnih nadležnih organa, zaštitnih civilnih tela koja postoje u većini država. Postojalo je Odeljenje za civilnu odbranu pri Vladi RSK, koje je pripremlilo plan za evakuaciju u slučaju različitih hitnih situacija, pri čemu se ne misli samo na granatiranje civilnih područja, već i na neke druge hitne situacije, kao što su prirodne katastrofe. Razmatrano je i privremeno premeštanje ugroženih ljudi na bezbednija područja, uglavnom u veće gradove. Ali, kako su veći gradovi se nalazili pod vatrom, morali su da odu dalje, kao što se vidi u naređenju Martića. Martić je izdao naređenje posle čitavog jednog dana granatiranja, kada su već ljudi u panici počeli da

beže. Ta panika se videla po načinu na koji su napuštali svoje domove, sa hranom koja je bila na stolu i ostavljenim ličnim stvarima, kao što je bila vidljiva i na sastanku koji su zvaničnici UNCRO-a održali sa zvaničnicima RSK koji su tražili njihovu pomoć, kada je tokom sastanka postalo jasno da ništa nije bilo unapred pripremljeno. Kao što je rekao predsednik Tuđman obraćajući se okupljenoj masi nekoliko nedelja kasnije: "Oni nisu imali vremena čak ni da pakuje svoj prljavi novac, strane valute ili njihov veš." Što je još važnije, časni Sude, predsednik Tuđman, general Gotovina i general Markač nisu se zadovoljili samo izazivanjem straha kod Srba ili zvaničnim naređenjem o evakuaciji Srba iz Knina i Krajine. Oni su granatirali i izbacivali lažne letke i emitovali lažne poruke kako bi postigli da civilno stanovništvo ode mnogo časova pre nego što je zvanično naređenje o evakuaciji objavljeno, kao reakcija na sve što se događalo. Naređenje svakako nije uticalo na svrhu i prirodu granatiranja, sa ciljem da se isteraju civili i proteraju mnogo pre izdavanja naređenja. Kao što je načelnik obaveštajnog odeljenja HV izvestio o događajima od 4. avgusta: "Većina gradova: Knin, Drniš, Gračac, Plaški, Petrinja, Dubica su direktno ugroženi, što je dovelo do masovnog (organizovanog ili spontanog) pokreta civila, kao i organizovani odlazak najviših državnih organa (premeštanje Vlade na područje BiH, najverovatnije na područje između Drvara i Šipova) i napuštanja vojnih objekata..." Kao što je predsednik Tuđman rekao 26. avgusta, u vreme trijumfalnog puta kroz Krajinu: "Usled snage Hrvatske vojske, naših mudrih odluka i našeg vođstva, oni su nestali u roku od dva do tri dana." I zaista su odluke političkog i vojnog rukovodstva i njihovo sprovođenje dovele do nestanka većinskog dela srpske zajednice u Krajini. Časni Sude, vama je najavljeno da će u određenom trenutku Uvodna reč biti prekinuta. Ovo bi bio trenutak kada će gospodin Waespi preuzeti reč, pa je možda sada pogodan trenutak za pauzu?

SUDIJA ORIE: Da. Sada ćemo otići na pauzu. Imaćemo pauzu... koliko će otprilike biti potrebno vremena gospodinu Waespiju?

TUŽILAC TIEGER: Mislim da će mu otprilike biti potrebno 50 minuta do jednog časa, ukoliko ja to...

SUDIJA ORIE: 50 minuta do jednog časa. Sada idemo na pauzu od 30 minuta, i nastavljamo sa radom u 10.50 časova.

(pauza)

SUDIJA ORIE: Pre nego što nastavimo, želeo bih da iznesem dva zapažanja o onome sa čim smo se bavili pre pauze, a to je kako da se tekst audio i video snimka unese na pravilan način u transkript. Prvo želim da naglasim da, iako je pomoć prevodilaca da se ustanovi da li je pisani tekst na pravilan način odrazio ono što je u originalu za svako poštovanje, da to ipak nije njihov zadatak, i nije njihova odgovornost da stalno proveravaju da li je prevod pravilan. Prema tome, mi bismo cenili kada bi nas prevodioci obavestili onda kada uoče neka velika odstupanja između rečenog u originalu u teksta u transkriptu, jer nam to nam pomaže da dođemo do najboljeg rezultata, ali to je dodatni rad i nije nešto što spada u zadatke i odgovornost prevodilaca. A ukoliko pronađu nešto što im je jasno da se nije našlo u prevodu, i sada ne govorim o pola reči nego o zaista važnim razlikama, mi ćemo ceniti ukoliko oni skrenu našu pažnju na to. Druga stvar je da nije jednostavno i lako raditi na osnovu pisanog

titla koji se nalazi pri dnu ekrana. Zbog toga bi strane u postupku trebalo da dostave tekst prevodiocima u kabinama, i vidim da su prvi koraci već preduzeti, u štampanoj verziji i tekst na engleskom jeziku, ali možda još važnije i tekst na originalnom jeziku, kako prevodioci kada već rade dodatni posao, ne bi morali to da rade samo na osnovu tih četiri, pet ili šest redova pri dnu ekrana, što je veoma teško za rad. Tako da strane trebaju da dostave kabinama štampane verzije transkripta, po mogućstvu na dva jezika., a ukoliko to nije moguće, onda bar na originalnom jeziku. Pored toga, ono što stoji u transkriptu je nešto što bi trebalo da bude pod kontrolom Pretresnog veća u svakom smislu. To znači da iako mi pozivamo sve koji pomažu, i strane u predmetu, da imaju dobar i neformalni radni odnos, da li će se na kraju nešto pojaviti u transkriptu je nešto što je pre svega u odgovornosti Sekretarijata i Pretresnog veća. Tako da o svakom kontaktu koji će imati uticaj na ono što će se na kraju naći u transkriptu, Pretresno veće bi trebalo da bude obavješteno, kao što je to urađeno danas. Gospodine Waespi, da li ste spremni za izlaganje?

TUŽILAC WAESPI: Da, gospodine predsedavajući. Dobro jutro. Dobro jutro, časni Sude.

UVODNA REČ TUŽILAŠTVA: TUŽILAC WAESPI

TUŽILAC WAESPI: Kao što je moj kolega Alan Tieger najavio, dozvolite mi da vam detaljnije govorim o zločinima za koje Tužilaštvo tvrdi da su optuženi odgovorni. Ali pre nego što to učinim, želeo bih da vam opišem glavne aspekte vojne ofanzive tokom *Operacije Oluja* a za to ću koristiti nekoliko mapa koje se nalaze u fascikli koju ste vi dobili časni Sude, kao i članovi tima Odbrane i Sekretarijata par dana pre, a mi ćemo te karte pokazati i na ekranima. Časni Sude, *Operacija Oluja* se prostire i izvan okvira Optužnice. Dok se Optužnica fokusira na odgovornost trojice optuženih, *Operacija Oluja* se prostire na područje i izvan geografskih ograničenja koja su relevantna za Optužnicu, i gde je učestvovalo 127.000 pripadnika Hrvatskih snaga, uključujući Vojnu policiju i otprilike 2.500 pripadnika MUP-a. Karta broj 15, časni Sude, u vašoj fascikli je karta na kojoj se vidi čitav spektar *Operacije Oluja*. Optužnica je fokusirana na južni deo Krajine, gde su učestvovala snage pod subordinacijom trojice optuženih, najviše u zoni odgovornosti Vojne oblasti Split. Kao što je već gospodin Tieger rekao, zborna mesto Vojne oblasti Split za *Operaciju Oluja* imalo je u sastavu više od 30.000 ljudi, uključujući i 10.000 novomobilisanih. Na karti broj 15, ako možemo sada da se fokusiramo na južni deo, možete da vidite raspored hrvatskih snaga u *Operaciji Oluja*. Ako se krećemo u smeru kazaljke na satu, vidimo prvo žutom bojom označenu Četvrtu gardijsku brigadu, i na drugoj strani se završava sa Specijalnom policijom kojom je komandovao optuženi Markač. Sve su ove jedinice, časni Sude, navedene u Aneksu A Optužnice. Na istoj ovoj karti možete da vidite odbrambene snage, Snage RSK, koje su označene crvenom bojom, a koje su najviše činile jedinice Sedmog dalmatinskog korpusa, uglavnom organizovanog po brigadama. Samim uvidom u ovu kartu, možete da vidite, časni Sude, da se SVK – Srpska Vojska Krajine već nalazila u nekoj vrsti džepa okružena od strane hrvatskih snaga na početku *Operacije Oluja*. Više puta ste čuli, časni Sude, da je *Operacija Oluja* počela 4. avgusta 1995. godine u ranim jutarnjim časovima uz vazдушnu i artiljerijsku podršku. Većina gradova uključujući: Knin, vi znate gde se nalazi, Drniš, Benkovac i Gračac, direktno su napadnuti artiljerijom. U svojoj knjizi, optuženi Gotovina, knjiga je i ranije citirana - "Napadni bojevi i operacije HV i HVO", autor je napisao: "Gradovi Knin i Drvar granatirani su sa vatrenih položaja na području Bosanskog

Grahova..." to je ova desna strelica "...sa četiri topa kalibra 30 milimetara. Na Knin je pucano i iz područja Miljevca..." to je ova druga strelica "...iz istog kalibra. Gračac je granatiran iz vatrenih položaja u području Rovanijske. I na kraju, Benkovac je granatiran sa vatrenih položaja na planini Debeljak." Do večeri 4. avgusta, rukovodstvo SVK i RSK bilo je u rasulu. U Kninu je vladala panika i stanovnici su ga masovno napustili. Na taj način je pripremljena predstava ulaska HV sledećeg dana u Knin. Sutradan, 5. avgusta, SVK prestala je da funkcionise, budući da se raspao njihov komandni i komunikacioni sistem. 5. avgusta, jedinice HV, uglavnom iz Sedme gardijske brigade i neke jedinice Četvrte gardijske brigade ušle su u Knin i zauzele su grad. A negde oko podneva, na kninskoj tvrđavi je istaknuta hrvatska zastava. Pored toga, časni Sude, osim toga što je zauzet Knin, do kraja 5. avgusta 1995. godine zbornog područje Split je kontrolisalo prema proceni samog generala Gotovine 70 posto područja Severne Dalmacije koje se do tada nalazilo pod kontrolom RSK. U sledećih nekoliko dana, časni Sude, hrvatske snage, među kojima je bila i Specijalna policija zauzele su gradove kao što su, a sada idemo korak po korak, kako biste to mogli da vidite i da se upoznate sa tim lokacijama koje će imati značajnu ulogu u ovom suđenju: Gračac, Obrovac, Benkovac, Kistanje, Otrić – dva grada koja su u potpunosti uništena, ali o tome ćemo govoriti nešto kasnije danas – Donji Lapac, i na kraju Srb, mesto blizu granice sa Bosnom. U tim područjima su kasnije sprovedene operacije čišćenja i pretresa, uključujući i mala sela. A sada, časni Sude, na redu je karta broj 14. To je važna vojna karta HV koju je potpisao general Gotovina. To je broj 14 u vašoj fascikli. Na njoj se vidi dnevno napredovanje hrvatskih snaga od 4. do 8. avgusta. Pogledajte legendu u donjem levom uglu. Tu se vide originalne boje koje su unošene u kartu. Iako se one baš najbolje ne vide u samoj legendi, ukoliko pogledate ove strelice, časni Sude, jasno ćete videti da je plava boja u spoljnom prstenu, i ona predstavlja snage HV koje napreduju od 4. avgusta. Ljubičasta boja je za 5. avgust, zelena za 6. avgust, narandžasta za 7. avgust, i na kraju žuta za 8. avgust. Plava linija pri vrhu karte označava severnu granicu zone odgovornosti zbornog područja Split u toku *Operacije Oluja*. U početnim fazama operacije, Specijalna policija kojom je komandovao optuženi Markač, najviše je delovala u područjima iznad te plave linije. Kako je operacija napredovala, neke od snaga Specijalne policije su bile razmeštene i ispod te linije unutar zone odgovornosti zbornog područja Split. Ove lokacije ću vam još jednom pokazati nešto kasnije danas. Plava isprekidana linija pokazuje liniju fronta na kojoj se nalazila HV, a crvena isprekidana linija je linija fronta SVK - odbrambenih snaga. Obe ove crte zajedno predstavljaju zonu razdvajanja. Plave oznake nalik zastavicama koje se vide duž linije fronta HV uz tamno plava slova predstavljaju početne pozicije jedinica HV-a 4. avgusta 1995. godine. I na kraju na ovoj karti, časni Sude, možete da vidite i da su snage koje su napredovale: plave, ljubičaste, zelene, narandžaste i žute opkolile i smanjile srpsku teritoriju, a pritom su ostavili jedan izlaz preko koga su srpski civili mogli da beže na sever, prema granici sa Bosnom i Hercegovinom. Teritorija koja je zauzeta 8. avgusta, treba primetiti da obuhvata sva područja koje su ranije pokrile obojene strelice. Časni Sude, 8. avgusta je general Gotovina obavestio da je oslobađanje čitavog područja unutar zone odgovornosti Zbornog područja Split, kao i dodeljeni zadaci toj zoni - izvršeno. Gospodine predsedavajući, časni Sude, kao što ste već čuli, do trenutka kada je završena *Operacija Oluja*, Krajina je bila u ruševinama. Stotine srpskih civila je ubijeno, dok je preostalo srpsko stanovništvo gotovo u potpunosti napustilo to područje. Kuće, sela i gradovi su opljačkani, razoreni u velikom obimu, stoka ubijena, a polja spaljena. Dozvolite mi da budem jasan, časni Sude. Gubici života, ubijanja, razaranja i zlostavljanja civila nisu zločini koji su jednostavno neizbežni, izolovane posledice rata koje su za žaljenje, u operaciji o kojoj ću vam ja govoriti.

Mi ćemo ovde izneti dokaze o okolnostima pod kojima su te akcije izvršene. Ti dokazi će pokazati da su napadi na civile, njihove živote, njihovu imovinu, napadi koji su se odigrali izvan vojnog okvira, koji nisu počinjeni tokom borbi. U selima i gradovima Krajine koja su opustošile Hrvatske snage je bilo malo odbrane, ukoliko je uopšte bilo. Tamo je bilo malo vojnih ciljeva, ukoliko ih je uopšte bilo, u područjima naseljenim civilima. Najveći broj ljudi koji su izgubili život bili su civili ili vojnici izvan borbe. Ukratko, nije postojalo nikakvo opravdanje za ono što su hrvatske snage učinile srpskim civilima i njihovoj imovini u Krajini tokom avgusta 1995. godine. Takođe, ne samo da ta nedela nisu bila opravdana vojnom nuždom, već ti zločini nisu bili izolovani slučajevi koje su počinili pojedinačno vojnici. Vi ćete ovde čuti dokaze o rasprostranjenosti i sistematskoj prirodi počinjenja zločina kao i o samom načinu na koji su zločini otvoreno i nekažnjeno izvršeni tokom kratkog vremenskog perioda. Sve to ukazuje da su ti zločini bili sastavni deo kampanje.

Časni Sude, ova trojica optuženih terete se po devet tačaka Optužnice i to za zločine protiv čovečnosti i za kršenje prava i običaja ratovanja. Optuženi su za: progon, deportaciju i prinudno premeštanje, pljačkanje javne i privatne imovine, bezobzirnu destrukciju, ubistva i na kraju nehumana dela i okrutno postupanje. Časni Sude, gospodin Tieger je već govorio o detaljima operacije granatiranja koja je počela rano ujutro 4. avgusta 1995. godine, čiji je cilj bio, i ona je imala za rezultat proterivanje Srba iz Krajine. Sada ću da se fokusiram na ono što se dogodilo posle granatiranja. Odmah nakon pada grada posle podne 4. avgusta, kada su ušli u grad Knin, hrvatski vojnici su počeli da razaraju grad tako što su provaljivali u kuće, prodavnice i kafiće gosteći se alkoholom i hranom koja je tamo ostala. Istovremeno su počeli sa pljačkanjem svih stvari koje su mogli da nađu u gradu: napuštena vozila, televizori, video rekorderi, čak i nameštaj. Ne samo da su oni to radili u celom Kninu, već su to oni radili i ispred UN baze, gde su uspostavili improvizovan centar za prikupljanje opljačkanih stvari. Personal UN-a i srpske izbeglice su iz baze UN bespomoćno posmatrali dok su hrvatski vojnici pucnjevima izbijali brave na vozilima srpskih izbeglica koja su tamo ostavili, kako bi iz vozila odneli sve što se u njima nalazilo. Tokom dana 5. avgusta, neke su Srbe u bazu UN doveli hrvatski vojnici koji su im oduzeli fotografije i lična dokumenta, pre nego što bi im uzeli ključeve od njihovih vozila i potom ih odvezli. Kada je pala noć 5. avgusta, mogla je da se čuje pucnjava kratkih rafala iz ličnog naoružanja, dok su hrvatski vojnici "čistili grad". Isto tako, pobrinuli su se da stalno iz mitraljeza pucaju iznad baze UN kako bi srpske izbeglice koje su se tamo nalazile bile u stalnom stanju panike i kako bi se preplašili pripadnici UN i njihovo lokalno osoblje. I kada ja kažem da su "čistili grad", taj izraz ja naravno držim pod navodnicima. Časni Sude, jedan svedok će vam ispričati kako je jedna mlada Srkinja od njega iznudila obećanje da će je ubiti ukoliko Hrvati uđu u bazu UN, jer se bojala da će je silovati, ili još gore od toga. Takav je strah vladao posle prve noći u kojoj su Knin zauzeli Hrvati. Sledećeg dana je već počelo i sa spaljivanjem. Iako su međunarodni posmatrači bili gotovo potpuno zarobljeni u bazi, Hrvati ipak nisu mogli da sakriju dim koji se dizao iz gradova i sela po čitavom Sektoru Jug. Da se vratim na događaje u i oko Knina od 5. avgusta. Vojni posmatrači UN – UNMO, javili su da se u Kninu vide kuće koje gore. Veliki oblaci dima, i možemo da se vratimo na kartu... na kartu pod brojem 31. Ovo je poslednja karta u vašoj fascikli, časni Sude. Pripadnici UNMO-a videli su kako se dim diže iz Benkovca, koji se otprilike nalazi na 50 kilometara zapadno od Knina, kao i iz sela Vrbnik, koji se nalazi nekih četiri kilometara južno od Knina, crvenom bojom je obeleženo sa brojem 6. Čitavo selo Vrbnik je opljačkano i spaljeno. Na toj istoj karti broj 31 možete da vidite Gračac, gore levo obeležen zelenom bojom; jedan tim UNMO-a je uspeo da se vrati u grad i video je kako vojnici HV pljačkaju i da su gotovo sve kuće tamo bile delimično uništene. Oni su zatekli pet kuća kao i mesto gde su oni ranije bili smešteni - spaljene do temelja. U Kninu je jedan manji

broj međunarodnih posmatrača uspeo da uđe u grad u kome su videli kako vojnici HV nastavljaju sa rušenjem grada usred dana, nekad i ispred vojne i civilne policije. Glavna ulica u Kninu je očišćena od leševa i šuta, koji su tu bili kao posledica granatiranja i operacije "čišćenja" noć pre toga. Časni Sude, jedan svedok će opisati kako je tog dana ispred groblja u Kninu video parkirana dva velika kamiona za prevoz stoke. Drugi će opisati ono što su izgleda bile masovne grobnice koje su kopane u istom području. Na većini kuća u glavnoj ulici počela je montaža novih prozora, dok su ostale kuće u Kninu još uvek gorele. Popravljali su kratere od granata i farbali novom bojom, tako da je sledećeg dana sve to izgledalo sasvim neoštećeno, upravo u vreme dolaska predsednika Tuđmana u grad, kome su u pratnji bili i međunarodni mediji. U tom kontekstu, časni Sude, vi ćete na ovom suđenju videti snimak na kome se optuženi Gotovina suprotstavlja svojim podređenim komandantima koji su dopustili svojim vojnicima da uništavaju grad neposredno pred dolazak predsednika. Teško je izbeći ironiju u ovoj situaciji, gde se general Gotovina žali na ono što se događa i ispred same zgrade u kojoj se on žali na sastanku, a iste su se stvari događale i nedeljama i mesecima kasnije. Optuženi Gotovina je malo toga učinio da zaustavi i da disciplinuje podređene komandante, koji takođe to nisu činili. Srditost optuženog Gotovine zbog razaranja u Kninu može se povezati i sa stvarnom situacijom koja se vrlo dobro može videti posle ulaska hrvatskih snaga u Knin. Ogromna količina šuta od granatiranja i štete od pljačkanja sklonjena je sa glavne ulice. Vojnici HV i policije nastavili su sa pljačkom praznih kuća u Kninu osim onih koje su bile označene kao hrvatske kuće, a te su kuće ostale netaknute. I optuženi Markač se pojavljuje na tom snimku. Veoma malo je učinio kako bi sprečio i kaznio takvo ponašanje u nadolazećim nedeljama i mesecima. U transkriptu bi trebalo da piše optuženi Čermak, možda sam ja pogrešio. I optuženi Čermak se pojavljuje na tom snimku i jako malo je učinio kako bi sprečio i kaznio takvo ponašanje. Čak i onog dana kada je snimak nastao, predsednik Tuđman ga je imenovao vojnim guvernerom bivšeg Sektora Jug. Bez obzira na te izjave i na orkestrirane medijske događaje, stvarnost je takva da su vojne vlasti – vojnici HV kao i pripadnici Vojne i Specijalne policije ne samo nastavili da drže u svojim rukama vlast nad južnim delom Krajine, već su isto tako nastavili sa pljačkanjem, spaljivanjem i ubistvima po selima duž čitavog područja, kako bi osigurali da se ni jedan Srbin ne vrati. Časni Sude, međunarodni svedoci će vam pričati o motivima počinioca na terenu. Jednom od tih svedoka su vojnici HV-a objasnili da je pljačka nagrada za učestvovanje u toj operaciji, budući da su oni slabo plaćeni, i da se ono što je opljačkano smatra delom njihove plate. Oni su rekli da su ih njihovi komandiri izričito ovlastili da uzmu opljačkane stvari. Kada su pitani o uništavanju, o ubijanju stoke i trovanjima bunara, oni su objasnili da se to radi kako bi se sprečio povratak Srba. Svedok će vam reći da je on tačno razumeo o čemu su govorili, jer i on sam potiče iz seoske porodice. Uništiti infrastrukturu i sredstva za život seljana bio je siguran način da se uvere da se niko neće tu vratiti niti tu više živeti. Časni Sude, 7. avgusta je u obilazak Knina došao specijalni predstavnik generalnog sekretara UN, gospodin Akashi, kao i da bi razgovarao sa vojnim guvernerom Čermakom o primeni sporazuma od 6. avgusta koji su potpisali Hrvatska vlada i UN, kada je reč o ulozi nadležnih organa UN-a u bivšem Sektoru Jug, sada pod vlašću Hrvatske. Glavni deo ovog sporazuma bilo je garantovanje potpune slobode kretanja svim pripadnicima UN-a kako bi nadzirali situaciju ljudskih prava kod preostalih Srba u regiji, i kako bi im se pružila humanitarna pomoć gde za to bude potrebe. Ovi razgovori su upravo vođeni u vreme kada su gotovo čitava srpska populacija i svi međunarodni posmatrači preostali jedino u bazama UN-a širom Sektora Jug. Kada je stigao gospodin Akashi, bilo mu je dozvoljeno da ima bezbednosnu pratnju članova UN. Neki od pripadnika UN su iskoristili tu priliku kako bi izvršili izviđanje po Kninu, dok su drugi nastavili u pratnji gospodina Akashija. Pljačka grada je bila u tolikoj meri, da kada je

gospodin Akashi tražio da vidi neku od opljačkanih kuća, jedan od ljudi u pratnji mu je rekao, a i vi ćete ga ovde čuti: "Izaberite bilo koju." Posle toga je gospodin Akashi samo pokazao nasumice na neku kuću, i kada su ušli unutra, zaista je kuća bila totalno opljačkana i sa razbacanim stvarima. 8. avgusta, UN i ostalo međunarodno ljudstvo najzad je dobilo dozvolu da izađu iz baze UN-a. To su bili pripadnici: UNMO-a, UNCRO-a, ECOMM-a, i skoro osnovani članovi Akcionog tima za ljudska prava – HRAT. Njihovo zaduženje je bilo da posmatraju postupanja zaraćenih strana u ime međunarodne zajednice, ali su oni bili sa podozrenjem sprečeni od strane hrvatskih vlasti tokom ključnih dana, kada je pažljivo nadgledanje bilo najvažnije. Časni Sude, u većini ovih prilika došlo je do takvih ograničenja upravo u vreme kada su mogli da se vide oblaci dima kako se dižu u područjima u koje hrvatske vlasti međunarodnim predstavnicima nisu dozvoljavale da uđu i sprovedu istragu. Ipak, prolaskom mnogim putevima, brojni predstavnici međunarodnih pripadnika su mogli da uoče i dokumentuju kampanju: spaljivanja, pljačke i ubijanja, a sve se to odigralo nakon završetka *Operacije Oluja*. Učesnici u udruženom zločinačkom poduhvatu, a naročito trojica optuženih, tolerisali su ovakva postupanja i ohrabivali su hrvatske snage da nastave. Na primer, optuženi Mladen Markač i ministar unutrašnjih poslova Ivan Jarnjak su došli u Donji Lapac. Ako pogledate kartu broj 15, to je otprilike 80 kilometara severno od Knina. Donji Lapac je bio gotovo potpuno uništen od strane Specijalnih policijskih snaga MUP-a, a optuženi i gospodin Jarnjak su pohvalili pripadnike za "dobro obavljen posao". Međutim, u odgovoru na protest međunarodne zajednice kojim se tražio prekid takvih akcija, napravljen je mlak pokušaj, kao što je zabrana takvog ponašanja. Međutim, u odsustvu bilo kakvog konkretnog koraka u pravcu sprovođenja naredbe ili kažnjavanja prestupnika, oni su samo nastojali da lažno umire međunarodnu zajednicu. Vezano za široko rasprostranjena paljenja i pljačke do kojih je došlo, dokument koji najviše o tome govori je izveštaj pripadnika UNMO-a, koji je sistematično sproveo snimanje oštećenih sela širom Sektora Jug, kao i što su locirali, snimili i dostavljali humanitarnu pomoć preostaloj srpskoj civilnoj populaciji. Ti izveštaji su nastali od pripadnika UNMO-a, a mnogi od njih će svedočiti ovde na osnovu prikupljenih podataka. Izveštaj pokazuje da je do 27. avgusta najmanje 1.730 kuća u Sektoru Jug bilo u potpunosti uništeno, a da je najmanje 2.615 kuća bilo delimično uništeno. Kao što će Sud čuti od pripadnika UNMO-a koji su sprovodili ova nadgledanja, postojao je standardni kriterijum kojim se utvrđivalo da li je kuća delimično ili u potpunosti uništena. Konkretno, ukoliko je krov ili sama konstrukcija bila oštećena, smatralo se da je zgrada u potpunosti uništena, a ukoliko je bila opljačkana, sa polomljenim prozorima i vratima, smatralo se da je delimično uništena. Kada su članovi UNMO-a dobili širi pristup Sektoru Jug, brojke su nastavile da rastu. Časni Sude, do 13. septembra 1995. godine, od 18.242 kuće u 240 pregledanih sela, više od 13.600 kuća, što je 73 posto, bilo je uništeno posle završetka *Operacije Oluja*. Svega 650 kuća, ili 5 posto, bilo je uništeno pre *Operacije Oluja*. Časni Sude, najveći deo uništavanja već je bio obavljen do sredine septembra meseca. Međutim, u dva dodatna izveštaja UN-a, navodi se da je do 4. oktobra broj delimično ili potpuno uništenih kuća porastao na 16.857 od postojećih 21.744, a taj broj se povećao tokom poslednjeg popisa od 4. novembra, kada je bilo u potpunosti ili delimično uništeno 17.270 kuća od postojećih 22.313 kuća. Kao što je napisao jedan posmatrač UN-a čiji ćete iskaz uskoro čuti, i ja ću ga sada citirati: "Kao što dnevni izveštaji o stanju svakodnevno pokazuju, pljačkanje i proganjanje preostalog stanovništva nije prestalo iako je u nekim područjima povećano prisustvo hrvatske policije. Pljačkanje je opalo, ali ne zbog prisustva hrvatske policije. Razlog je bio jednostavniji: nije ostalo ništa da se opljačka." Časni Sude, kao primer, želeo bih ukratko da se osvrnem na situaciju u tri grada koja su razorile Hrvatske snage bez ikakvog opravdanja. Prva karta kojom ćemo se ponovo poslužiti je karta broj 31, poslednja karta u vašoj fascikli, i

tu vidimo grad Kistanje koji se nalazi na oko 20 kilometara jugo-zapadno od Knina. Ovo mesto je na karti označeno zelenom bojom. Pre *Operacije Oluja*, Kistanje je bilo gotovo u potpunosti naseljeno Srbima, jedva da je i jedan Hrvat tamo živeo. Časni Sude, vi ćete čuti iskaze kako je ovaj grad u potpunosti spaljen, razoren i opljačkan. 15. domobranska pukovnija ušla je u grad 6. avgusta 1995. godine. Jedan svedok koji se suprotstavio ograničenju kretanja, reći će vam da je pljačkanje i spaljivanje počelo već 6. avgusta. Međunarodni posmatrači su, časni Sude, potvrdili da je mesto u potpunosti razoreno. Do 14. avgusta, patrola UNMO-a je uočila da je oko 90 posto grada Kistanje bilo spaljeno. Evropski posmatrači – ECMM su istu stvar preneli. UNCIVPOL je 14. avgusta izvestio da je 90 posto kuća spaljeno, od kojih se neke još uvek dime. Da završimo sa gradom Kistanje rečima jednog međunarodnog pripadnika koga ću citirati: "Prošli smo kroz Kistanje. U potpunosti je uništeno. Još uvek gori. Tamo nema ničega. Nema stanovnika, samo vojnici. Nema životinja, ničega, ali ovde osećam miris, snažan miris leševa." Druga karta, časni Sude, čuli ste za ovaj grad ranije – Gračac. Na vašoj karti broj 31 nalazi se na otprilike 40 kilometara severo-zapadno, obeležen je takođe zelenom bojom. U Gračcu, 85 posto zgrada je uništeno ili u potpunosti, ili delimično. Jedan svedok je primetio da Gračac nije razoren isključivo spaljivanjem, već da je on bio i granatiran. Citiraću izjavu ovog svedoka: "Ovo je prvi put da je postalo očigledno da su oni bili meta, jer je bilo rupa od artiljerijskih pogodaka po terenu koji je vodio ka Gračacu, mnogo njih. Tako da je jasno da je bio granatiran, jer mi to nismo videli na primer u Kistanju, tako da su oni tu koristili artiljeriju. A takođe su mogli da se vide i tragovi raketa. Po mom saznanju, u Gračacu nije bilo ničega od vojnog značaja. To je samo grad, još jedan grad sa istim kućama crvenih krovova. Oni su ga u potpunosti razorili, kao što su razorili i Kistanje." Evo i nekoliko fotografija od 8. avgusta koje je snimio novinar čiji ćete iskaz čuti, časni Sude, u vreme kada je Specijalna policija ulazila u to područje. Na prvoj fotografiji se vidi kuća u plamenu na putu za Gračac. Časni Sude, kada su predstavnici međunarodne zajednice uočili da su kuće spaljene do temelja, ili da su u potpunosti razorene, sledeća će vam fotografija pokazati na šta su mislili. Ova fotografija je takođe napravljena na istom putu, kao i prethodna. Istog dana, pripadnici Specijalne policije takođe su viđeni kako pljačkaju. Ovde vidimo pripadnika Specijalne policije koji povezuje žice u onom što izgleda kao civilno vozilo, i zatim se ponosno odvozi u njemu, kao što i možete da vidite na sledećoj fotografiji. A poslednja fotografija prikazuje pripadnika Specijalne policije kako utovaruje televizor u kamion. Časni Sude, Gračac je takođe bio mesto gde se nalazio groblje na kome su sahranjivani Srbi. Iako je tom mestu dugo bio zabranjen pristup pripadnicima međunarodne zajednice, uočeni su sveži grobovi koji su se redovno pojavljivali. U jednom trenutku pripadnici međunarodne zajednice izbrojali su 81 krst od kojih je na samo njih 10 pisalo ime. Određen broj ovih žrtava koji su relevantni za ovaj predmet ekshumirani su sa groblja u Gračacu. Poslednji grad, ili radije selo... grad je Otrić, časni Sude. U ovom predmetu ćete čuti dosta o Otriću. Ponovo na karti broj 31, vidite da se on nalazi 27 kilometara severo-zapadno od Knina. Nalazi se na putu od Knina do Srba, a to je put kojim se kretala većina civila kada su bežali iz tog područja. Otrić je, časni Sude, bio u potpunosti razoren. Ponovo je tu reč o gradu u kome su u prevashodno živeli Srbi. Predstavnici međunarodne zajednice su objavili sledeće u vezi Otrića, u nedeljama posle napada. 11. avgusta ECMM izveštava: "Svaka kuća u Otriću je uništena vatrom." Nekoliko dana kasnije, 13. avgusta, jedan od timova HRAT-a, grupe za ljudska prava, je izvestio da je Otrić, pored ostalih gradova, postao grad u kome je "postalo nemoguće živeti zbog akcije koje su bile sprovedene posle borbi, i da vlasti nastavljaju da ne preduzimaju nikakve korake." Vi ćete čuti iskaz svedokinje koja će vam reći da kada je ona otišla u Otrić 16. avgusta "da je ovaj grad bio u potpunosti spaljen i da nijedna kuća nije ostala poštedena." Želeo bih da dodam gospodine predsedavajući, časni Sude, da postoji niz vojnih dokumenata

HV, Hrvatske vojske, vojnih snaga, u kojima se pominju ova krivična dela. Ja ću to ilustrovati sa dva dokumenta. Prvi je izveštaj Organa za politička pitanja Vojne komande Split od 6. avgusta. Autor ovog izveštaja opisuje da je vojska iz Splita postupala sa imovinom nakon ulaska u Knin katastrofalno. Slično se nalazi i u operativnom dnevniku Vojne oblasti Split, gde se u unosu od 11. avgusta u vezi Otrića navodi, citiram: "Sve u Otriću je spaljeno." Ubistva. Časni sude, sada ću preći na civile ubijene tokom *Operacije Oluja*. Hrvatske snage su ušle u gradove i sela posle granatiranja očekujući da je većina civila do tada otišla. Kada su otkrili civile koji su i dalje tamo boravili, oni su potom bili zarobljeni, zastršivani i bili su prisiljeni da odu. Nekima je prećeno fizičkom silom - oružjem i vatrenim oružjem, i naređeno im je da odu, dok je na druge pucano, bili su ranjeni ili ubijeni. Hrvatski vojnici koji su ušli u civilna naselja kretali su se od kuće do kuće naređujući preplašenim civilima da izađu, a potom su ih prisilno premestili iz njihovih sela i zaseoka. Oni su bili prebačeni u sabirne centre ili su bili zatvoreni, sa ciljem da se spreči njihov povratak u naselja. Oni koji su pokušali na drugom mestu da pronađu sklonište i planirali da se vrate svojim kućama, bili su napadnuti i zastrašivani. Civili koji su odbili da odu ubili su pripadnici Hrvatske vojske i Snage Specijalne policije, dok su njihovi rođaci i susedi to posmatrali. Počinioci su nekad javno objavljivali svoje zločine kako bi ih čuli preostali civili, znajući da će ih to navesti da pobjegnu. Vojnici HV i pripadnici Snaga Specijalne policije koji su ulazili u gradove, palili su civilnu imovinu, a ponekad su spaljivali i same žitelje u njima. Oni su ulazili u domove starih ljudi koji su ostali zbog svoje nemogućnosti da odu i maltretirali ih, krali su njihovu hranu i stoku, i na taj način su otklanjali svaku mogućnost da oni ostanu. Časni sude, Tužilaštvo će vam pokazati da je ubijeno preko 350 civila u periodu od 4. avgusta do 30. septembra 1995. godine u području Sektora Jug. Među ovim ubistvima, Tužilaštvo je, kao što znate, izabralo osam ubistava. Mi ih nazivamo raspoređenim ubistvima, a Tužilaštvo će vam pokazati da je 29 srpskih civila lišeno života protivzakonito. U vašoj sudskoj fascikli, časni Sude, vi ćete pronaći na poslednjoj karti lokaciju ovih osam ubistava. To je karta broj 31. Sada ću govoriti nešto detaljnije o tri takva ubistva. Prvi primer gospodine predsedavajući, časni Sude, jeste ubistvo broj 2, koje se dogodilo u dolini Plavno, dolini koja je posebno bila teško napadnuta u toku *Operacije Oluja*. Lokacija gde se dogodio incident je označena brojem 2. Selo Plavno uglavnom se sastoji od niza zaseoka. Jedno od tih zaseoka su Đurići. Dokazi će pokazati da je ujutro 5. ili 6. avgusta palo nekoliko granata na ovaj izolovani zaseok i oštetilo kuće. Sedam ili osam civila je potražilo sklonište u podrumu kuće Save Đurića. Sava Đurić je tada imao 53 godine, bio je invalid i ostao je na spratu kuće sa svojom majkom. Tokom popodneva je hrvatski tenk ušao u zaseok. Hrvatski vojnici su imali maskirne uniforme i crne maske. Počeli su da spaljuju kuće. Jedna od žiteljki tog sela, čiji ćete iskaz čuti, je upitala vojnika zbog čega joj spaljuje kuću. Vojnik joj je odgovorio da su isto tako i Srbi u prošlosti spalili Kijevo, pa tako i oni sada pale srpski zaseok. Časni sude, Kijevo se nalazi 25 kilometara udaljeno od Đurića. Ali se vojnici nisu zaustavili samo na paljenju kuća u Đurićima. Oni su ušli u kuću Save Đurića i naterali su njegovu majku i njega da izađu iz nje. Jedan od vojnika odveo je njegovu majku staru 82 godine niže niz put, dok su ostali invalida Savu Đurića bacili u radionicu u plamenu koja se nalazila iza kuće. Ostatke ove kuće i radionice možemo i danas da vidimo. Ova fotografija pokazuje gde se nalazila radionica gde su bili pronađeni ostaci Save Đurića. Sledeće popisano ubistvo, časni Sude, je u Gruborima. Ono pokazuje da ubistva nisu činili samo pripadnici Hrvatske vojske, već i pripadnici Specijalne policije. I to se ubistvo dogodilo u dolini Plavno, i tu vidite crvenom olovkom upisan broj 4 koji se nalazi pored tog mesta. Pripadnici Specijalne policije izvršili su ono što se sada naziva *masakr u Gruborima*. Jedan od tih civila, žrtva masakra, imao je 90 godina, a ukupno je ubijeno petoro ljudi. Gospodine predsedavajući, časni Sude, kamera UN-a je zabeležila tog dana na tom

području šta se događalo. Dozvolite mi da pustim taj snimak o onome šta se dogodilo, traje manje od dva minuta?

SUDIJA ORIE: Pre nego što to učinite, vi ste nekoliko puta koristili pridev uz reč ubistvo, a ja to nisam najbolje shvatio, jer ne govorim izvorno engleski jezik, ali čak i u transkriptu ja nisam – *scheduled*. Da, sada sam shvatio. Dakle, vi govorite o ubistvima koja se nalaze na popisu. Molim vas da nastavite i da pustite snimak. Vi ste dostavili prevodiocima štampanu kopiju transkripta?

TUŽILAC WAESPI: Da, jesmo.

SUDIJA ORIE: Da. Onda vas molim da nastavite.

(video snimak)

E.J.Flynn, UN službenik za ljudska prava: Juče smo posetili dolinu Plavno kako bi se sreli sa grupom stanovnika iz jednog grada i videli smo sa druge strane doline da je još jedan grad u plamenu, jer se video veliki oblak dima. Mi smo posetili taj grad popodne i ustanovili smo da je praktično svaka kuća na tom obronku brda u plamenu. Seljani su rekli da su ih pozvali na sastanak u obližnje selo. Ali taj sastanak se nikada nije održao.

Dušanka, žiteljka sela: Čekali smo u školi i niko nije došao. Kada smo pogledali, videli smo da je sve u plamenu. Požurili smo nazad. Ko je ostao tu, nema ga više: da li je izgorio, da li je izbjega', mi ne znamo. Moga muža nema. Da li je izgorio? Imam i jednu moju babu. Da li je izgorila? Ona je stara prilično, nije mogla izbeći.

E.J.Flynn, UN službenik za ljudska prava: Kada se vatra konačno ugasila, Dušanka i njena suseda su otišle da pretraže kuće. Kasnije je ona pokazala Timu za ljudska prava UN-a mesto gde su one našle svoje supružnike:

Dušanka, žiteljka sela: Da vam pokažem. Ova žena nije tu bila. Muž joj je bolestan ođe leža'. Kad smo došli, našli smo ga mrtva, jel' tako? On ne čuje. Gluv. Jee, vidiš? Evo vidiš. Streljan je, streljan je, vidiš, u glavu.

(kraj video snimka)

TUŽILAC WAESPI: Časni Sude. Časni Sude, vi ćete čuti detaljne iskaze o ovim ubistvima. Takođe ćemo vam prikazati brojne napore kako bi se prikriilo ono što se dogodilo u Gruborima, uključujući tu i Čermaka i Markača. Treći primer popisanog ubistva je ubistvo pod brojem 7. Ponovo se to vidi na karti. Broj 7 je upisan južno od Knina. Sada ću da vam pokažem nekoliko fotografija, kako bi se upoznali o kakvom je mestu reč. Ovde sa desne strane vidite glavni put koji vodi ka Kninu. Sa desne strane je i fabrika gipsa u Kninu, a sa leve strane vidite zaselak Šare, koji je deo naselja Uzdolje. Po Uzdolju se i vodi ovaj sledeći incident. Morate da imate na umu, časni Sude, da je ova slika snimljena prošle godine, tako da je većina ovih zgrada obnovljena. Ali vi ćete tokom ovog suđenja videti video zapise iz 1997. godine, koji će pokazati da je većina tih kuća bila uništena. Delovi 142. Domobranske pukovnije ušli su na ovo područje 6. avgusta tokom njihovog nastojanja da se spoje sa delovima 7. Gardijske brigade, koja se kretala južno od Knina. Ako možemo da vidimo

sledeću fotografiju, časni Sude. Kada su hrvatski vojnici ušli u zaseok Šare, koji sada možete da vidite sa desne strane, tog jutra 6. avgusta bilo je u zaseoku otprilike deset civila. Vojnici su okupili sve civile, sa izuzetkom jednog civila koji je uspeo da pobegne i da se sakrije u šumi, dok je jedna stara i nepokretna žena ostavljena u svojoj kući. Tih osam civila je gospodine predsedavajući, časni Sude, bilo poređano i streljano, a jedan od tih vojnika im se predstavio kao ustaša. To se upravo dogodilo kod ovog velikog drveta koji vidite sa desne strane ove narandžaste kuće na sredini fotografije. Sedam civila je ubijeno, dok je preživela osoba zadobila povrede po glavi i bedru, ali je uspela da pobegne. Kuće u selu su spaljene, uključujući i nepokretnu staricu koja se nalazila u svojoj kući. Njena porodica je kasnije došla kako bi sakupili njene kosti. Gospodine predsedavajući, časni Sude, na kraju bih samo želeo da ilustrujem brojeve i činjenice, i to uz pomoć četiri karte. U svrhu ove prezentacije, mi smo obeležili lokacije i razmere zločina duž teritorije na kartama koje slede jedna drugu. Pre nego što vam prikažem ove karte, hteo bih da kažem izvor odakle su ove karte koje koristimo u prezentaciji dobijene. Prva karta ispred vas gospodine predsedavajući, časni Sude, jeste karta koju smo mi napravili koristeći karte iz četiri različita izvora: osnovna karta koju smo koristili je ona koja pokriva većinu ovog područja, i to je karta koju ste već ranije videli. To je karta broj 14 u vašoj fascikli, karta koju je potpisao general Gotovina. Ova karta nije išla dovoljno daleko na sever da bi uključila i operativna područja Specijalne policije pod komandom Mladena Markača, tako da smo spojili dve karte, kako bismo pokazali pokrete Specijalne policije u severnim područjima na ovoj karti. Kako bi karta bila kompletna, mi smo priključili i deo karte UNPROFOR-a za severo-istočna i severo-zapadna područja, kako bi prikazali čitavo područje na jednoj karti. Mi smo sastavili ovu kompilaciju kako bi pokazali područja koja su Hrvatska vojska i policija zauzeli, i koje su oni kontrolisali u vreme kada su počinjeni zločini. Druga karta časni Sude uključuje ubistva, bezobzirna razaranja i pljačku od 4. avgusta do 30. septembra 1995. godine. Legenda u gornjem levom uglu objašnjava oznake. Žutom bojom su označena ubistva; crno/narandžasta boja je za bezobzirna razaranja, a crveno/crna označava pljačku. Tu se pojavljuju i crne tačkice koje obeležavaju prisustvo Specijalne policije. Kao što sam prethodno objasnio, časni Sude, kako je operacija napredovala, tako je i Specijalna policija ušla na područje odgovornosti vojne oblasti Split sa severa. Kretali su se na jug. Treća karta, časni Sude, daje nam iste informacije, ali osim toga na njoj smo dodali i zonu odgovornosti vojne oblasti Split. Časni Sude, nema boljeg načina da vam se pokaže široka rasprostranjenost i sistematska priroda ovih zločina koje su počinile hrvatske snage u toku i posle *Operacije Oluja* na jednom relativno malom području tokom kratkog vremenskog perioda. Časni Sude, molim vas da imate na umu da svaka od ovih oznaka predstavlja jedan zverski zločin, mesto gde je neko izgubio život, gde su ljudi ostali bez domova. Ukratko, oni predstavljaju uništenje čitave jedne zajednice i jednog naroda. Četvrta, poslednja karta časni Sude, prikazuje samo ubistva, ali smo tu dodali i broj ubijenih žrtava pored svakog od tih mesta. Možda bi to moglo malo da se uveća? Ponavljam, i sa tim i završavam gospodine predsedavajući, časni Sude, da smo mi brojali samo civilne žrtve. Hvala vam.

SUDIJA ORIE: Hvala vama gospodine Waespi. Pre nego što nastavimo, mogu li da pitam u vezi karti u našim fasciklama. Primetio sam na primer da karta broj 9 i karte od broja 16 pa nadalje ne prikazuju situaciju pod uglom od 90 stepeni, već se radi o jednom drugom uglu. I ako uporedite kartu broj 2 i kartu broj 4 sa ovim kartama, videćete da je izgled naselja sasvim drugačiji kada uporedite jednu kartu sa drugom. A pošto se karte često koriste kako bi se izračunala udaljenost, ili za druge vrste procena, onda takva vrsta projekcije dovodi do nerealnog prikaza razmera. Tako da nešto što, kada idete sa leva na desno iznosi 20 kilometara, u tom slučaju neće iznositi 20 kilometara - kada idete od severa ka jugu. Tako da

se meni čini, reći ću to prijateljski, da se radi o lošoj navici Tužilaštva da prikazuje ovako iskrivljene karte, iako bih ja, a mislim da govorim i u ime mojih kolega, radije koristio karte koje omogućavaju takvu vrstu procene, merenja razdaljine, radije nego impresionističke karte koje na oko dobro izgledaju - karte sa iskrivljenim prikazima.

TUŽILAC WAESPI: Hvala vam na vašem , gospodine predsedavajući. Mi znamo za tu vašu zabrinutost, jer ste te prigovore izneli u prethodnim suđenjima.

SUDIJA ORIE: Da.

TUŽILAC WAESPI: I upravo zbog toga smo mi uvrstili brojne karte, među kojima se nalaze i one koje su dovoljno precizne za merenje razdaljina. Na primer, ova poslednja karta precizno prikazuje razmere, i zaista...

SUDIJA ORIE: Da, ali ona ne pokriva čitavo područje?

TUŽILAC WAESPI: Ne, ali imamo mnogo karti koje mogu da...

SUDIJA ORIE: Mi to ne moramo sada da rešimo, već sam vam ja samo skrenuo pažnju na to - da je za merenje udaljenosti potreban ugao od 90 stepeni, i ništa drugo.

ADVOKAT MIŠETIĆ: Samo želim nešto da razjasnim. Gospodin Waespi je govorio o drugoj, trećoj, četvrtoj karti, ali ja ih ne vidim u našoj fascikli, a verujem da će se te karte koristiti...

SUDIJA ORIE: Kako sam ja razumeo, te karte tek trebaju da se urade, a to je rezultat rada na toj jednoj karti zajedno sa ostalim kartama. Da li sam dobro razumeo?

TUŽILAC WAESPI: Tako je. Ovo je bilo samo kako bismo neke stvari pokazali.

ADVOKAT MIŠETIĆ: Da li ćemo mi to moći da koristimo sutra, časni Sude?

SUDIJA ORIE: Sasvim sam siguran da ukoliko to pitanje postavite gospodinu Waespiju, da će vam on to sigurno staviti na raspolaganje. Gospodine Waespi?

TUŽILAC WAESPI: Svakako.

ADVOKAT MIŠETIĆ: Hvala vam, časni Sude.

SUDIJA ORIE: Onda ćemo pitanje karti rešiti u kasnijoj fazi. Gospodine Tieger, možete li sada da nam date naznaku koliko će vam još vremena biti potrebno posle pauze na koju uskoro idemo?

TUŽILAC TIEGER: Časni Sude, biće mi potrebno sve vreme koje nam je ostalo za ovaj dan, kako bih završio. Nastojaću da budem što je brži moguće.

SUDIJA ORIE: Da. Onda idemo na pauzu do 12.20 časova, što znači da će gospodinu Tiegeru ostati još 85 minuta.

TUŽILAC TIEGER: Hvala vam, časni Sude.

(pauza)

SUDIJA ORIE: Tamo gde sam rekao pre pauze na strani 35, red broj 13, da cenim, kako se pojavilo u transkriptu "formalne odnose među onima koji nam pomažu i savetnika Odbrane", naravno da sam ja mislio na neformalne odnose, jer su to dobri radni odnosi. Gospodine Tieger, molim vas da nastavite.

TUŽILAC TIEGER: Hvala vam, časni Sude.

UVODNA REČ TUŽILAŠTVA: TUŽILAC TIEGER - NASTAVAK

TUŽILAC TIEGER: Časni Sude, sada ste čuli da je razaranje srpske zajednice počelo kada je u to područje stigla Hrvatska vojska i Specijalna policija, i to je trajalo nedeljama. Nešto ranije sam citirao zabrinuti komentar predstavnika međunarodne zajednice: "Ovo je kriminal. Zar ne može ništa da se preduzme?!" Mnogo toga je moglo da se preduzme, ali ništa nije bilo preduzeto, jer oni koji su bili na odgovornim položajima i od kojih je zakon zahtevao da to učine, oni nisu ništa uradili, uprkos toga što su bili svesni i rizika da može doći do zločina i da će se oni dogoditi, kao i da će potrajati. Ja znam da je Sud svestan odgovornosti koje nose starešine u odnosu na potčinjene, tako da ne želim da se zadržavam na tome, osim da se ukratko dotaknem nekoliko stvari. Svakako da zakon traži od komandanta da preduzme razumne i neophodne mere kako bi sprečio ili kaznio one nad kojima ima efektivnu kontrolu, a to je mogućnost da spreče i kazne. A to su dve različite obaveze. One se ne sprovode samo na način da se izdaju opšte naredbe, ili što se upozoravaju potčinjeni da postupaju na zakonit način onda kada postoje konkretne okolnosti koje se pojave, i kada je opšta odgovornost nedovoljna. Komandant ima obavezu da deluje u trenutku kada sazna ili ima razloga da zna da će se zločin dogoditi, a to ne znači da on mora da poseduje detalje o zločinu koji će se dogoditi, ili koji se već dogodio. Od komandanta se očekuje da deluje kada ima opšte informacije o nezakonitim delima koja trebaju da se dogode ili su se već dogodila, kao i informacije o nužnim merama koje treba preduzeti. Na primer, ovaj Tribunal je doneo izjavu da onaj komandant koji je primio informaciju o tome da je neko od njemu potčinjenih nasilnog i nestabilnog karaktera ili je konzumirao alkohol pre nekog zadatka, da u tom slučaju komandant ima neophodna saznanja i da mora da deluje. Šta više, komandant ne može da se uzdrži od korišćenja sredstava kako bi dobio takve informacije, jer onda ne bi to mogao da koristi kao činjenicu da nije raspolagao sa informacijama. Kao što će Sud čuti, časni Sude, trojica optuženih su imali razlog da znaju pre operacije da postoji ozbiljan rizik da dođe do zločina, i da su se oni posle operacije i dogodili, a oni su propustili da deluju, ili su jednostavno ponovili neka uopštena podsećanja, ona ista podsećanja za koje se pokazalo da su nedovoljna. Pošto su propustili da spreče, oni su takođe propustili i da kazne i disciplinuju, i na taj način su progresivno smanjili bilo kakav uticaj bilo kakvih sankcija, i tako u krug. Kada je reč o velikom rasponu mehanizama prinude koje su imali na raspolaganju, nijedan od ovih

mehanizama nije bio upotrebljen na svrsishodan način, a rezultat toga se vidi na mnogo načina. Izveštaji o aktivnostima vojne policije, kriminalističke policije, iz avgusta meseca 1995. godine, odražavaju nivo aktivnosti vojne policije koji se odnosi na vojnu oblast Split i da je ovaj nivo uporediv sa prethodnim mesecom kao i sa oavgustom mesecom iz prethodne godine. Drugim rečima, kao da se široko rasprostranjena krivičnih dela tokom avgusta 1995. godine nisu ni dogodila. Vi ćete videti slične brojke u vojnom i kriminalističkom pravnom sistemu, gde se gotovo nijedna istraga nije pokrenula u avgustu i početkom septembra meseca. Disciplinske mere u vojnoj oblasti Split pokazuju istu stvar: neznan broj pokrenutih vojno disciplinskih postupaka koji bi imali bilo kakav statistički značaj, a svakako nedovoljno za one zločine koji su se dogodili, priznajući da disciplinski sistem nije od primarne važnosti, tako da je slika jasna. Malo toga je sprovedeno, a kako bi se razumela pukotina između tog malog broja i onog što se dogodilo, biće od koristi da se okrenemo onome što su optuženi znali u to vreme i onog šta su preduzimali. Neki od ovih razgovora se preklapaju između optuženih, a ja ću pokušati da ih ukratko pojedinačno iznesem.

General Gotovina je kao što ste čuli bio komandant Zbornog područja Split tokom čitavog perioda na koji se odnosi Optužnica. Reč je o zoni koja je jasno funkcionisala po striktnom sistemu komandovanja i rukovođenja, sistemom koji je general Gotovina pohvalio u knjizi za koju ste već čuli. On je imao i *de jure* i *de facto* kontrolu nad svojim jedinicama, kao i mogućnost da izdaje naređenja vojnoj policiji. On je imao stalan pristup informacijama na terenu i brojne mehanizme preko kojih je mogao da se uveri da će njegova naređenja biti, bar ona za koja je bio zainteresovan, izvršena. Iako je on započeo i druge ofanzivne operacije tokom perioda Optužnice, on nije odbacio komandovanje i svoje odgovornosti, već je nastavio da izdaje naređenja i kada je fizički bio izvan ovog područja, tako da je ostao odgovoran za postupanje svojih vojnika. Nedugo posle operacije, 9. avgusta, on je naredio reorganizaciju njegovih četiri operativnih grupa u tri operativne grupe kao i jedinica tih formacija, i od njih je zahtevao da obezbede sigurnost i da sprovedu operacije "čišćenja" širom teritorije, kao i da štite granicu i da se pripreme za operacije na istoku. Takođe ćete čuti iskaze da su brojne, brojne, brojne trupe ostale u Zbornom području Split, a učestvovala su u zločinima o kojima ćete čuti iskaze. Šta više od toga, dokazi upućuju na to da je general Gotovina često bio fizički prisutan u područjima na koja se odnosi Optužnica tokom avgusta i septembra meseca, i da je provodio značajno vreme u Kninu, ali takođe i u Zadru. Gotovo je za njega bilo nemoguće da ne uoči zločine koji su se dešavali oko njega. General Gotovina je kao i ostali znao da postoji rizik od odmazde koju bi sprovele njegove trupe pre početka operacije. I zaista, kao što ćete čuti za trenutak, on je znao za sklonost tih trupa ka počinjenju zločina. Kao što je ranije rečeno, postojale su trupe, od kojih su brojni pripadnici bili iz područja na koja su se sada vraćali, i njihov stav da su Srbi ili četnici izvor njihovih patnji je bio potpuno predvidljiv. I zaista je general Gotovina rekao predsedniku Tuđmanu 31. avgusta: "Snage koje idu na Knin čini 400 dobrih pešadinaca iz Trećeg bataljona 126. pukovnije, koji su svi iz ovog područja i odlično ga poznaju, imaju razloga da se tu bore, i u ovom trenutku ih je teško držati na uzici." I zaista je general Gotovina kasnije objasnio jednom međunarodnom predstavniku da je ljudsko osećanje mrzeti neprijatelja koji je: spaljivao, pljačkao i proterao nečiju porodicu. To u stvari predstavlja njegovo objašnjenje zašto je došlo do krivičnih dela. Nije bila tajna ni za generala Gotovinu ni za druge komandante u *Operaciji Oluja* da upućuju namučene ljude na mesto koje su oni smatrali izvorom štete koja je naneta njima i njihovim porodicama. I sama ta informacija bi bila više nego dovoljna da kod generala Gotovine izazove nešto više od uopštenih i mlakih upozorenja - da se treba pridržavati Ženevskih konvencija ili Međunarodnog humanitarnog prava. Ali ima i više od toga. Svega nekoliko dana pre, u prethodnoj operaciji, trupe generala Gotovine počinile su iste zločine koje će i

kasnije počiniti tokom *Operacije Oluja*. Sada bih vam pročitao deo izveštaja Vojne policije od 13. avgusta: "Sledećeg dana, pripadnici 4. Gardijske i 7. Gardijske brigade Hrvatske vojske kao i neke grupe... koje su došle u šire područje Grahova iz okolnih područja, počeli su organizovano da pale kuće u Grahovu i okolnim selima." Na ove aktivnosti se takođe nailazi u operativnom dnevniku Zbornog područja Split. Tu se za 29. juli kaže da je čitavo Grahovo pod vatrom. On je znao da šalje naoružane ljude na mesto u kome će oni biti skloni da se svete, kao i za njihovu sklonost da čine krivična dela protiv Srba. Uprkos tome, razumne i nužne mere je trebao general Gotovina da preduzme izvan uobičajenih uputstava u vezi poštovanja pravila. Bile su neophodne jake i veoma konkretne mere kao što su: momentalne istrage, pritvaranja, otpuštanja, hapšenja. To nije bilo samo razumno već i neophodno, a general Gotovina nije preduzeo nijednu od tih mera, već se ograničio da dok su se zločini događali on uobičajeno izdaje instrukcije jedinicama da imaju obavezu da poštuju pravila ili da daje uopštena saopštenja o sprečavanju pljačke i spaljivanja. I naravno, nakon što je uputio svoje jedinice, bilo je jasno šta će se dogoditi. Već ste čuli da je pljačkanje i spaljivanje odmah sprovedeno, kao što ste čuli i da je za to general Gotovina znao, što pokazuje sastanak od 6. avgusta i snimak, na kom se on požalio da zvaničnici i predstavnici medija trebaju da stignu, a da je stanje haotično, i on je tada svoje jedinice nazvao "varvarima" ili alternativno "razmaženom decom". Ali on tada nije naredio da se reši pitanje tih "varvara". Istovremeno je bilo predvidljivo u datim okolnostima da će se nastaviti zločini. I ponovo je general Gotovina imao razloga da zna da se to događa. Pre svega, kao što je gospodin Waespi naznačio, ovi zločini su se rutinski odvijali, a dokazi u vezi onoga što se događalo su svima bili na raspolaganju. Interesantan je citat iz izjave jednog svedoka: "Zverstva i razmere ovog besmislenog razaranja podsećaju na srednjevekovno isterivanje srpskih duhova iz svake kuće i ambara. Nijedno selo nije ostalo pošteđeno. Kao što ćete čuti od svedoka, svako ko je želeo da vidi, imao je dokaze o onome što se događalo. Postoje delovi operativnog dnevnika Zbornog područja Split koji upućuju na to da su se ova krivična dela događala hronološki na dnevnoj bazi. Čuli ste jedan deo od gospodina Waespija, a ja bih sada naveo još nekoliko citata. Citat od 10. (avgusta): "Sve se pljačka. Pljačkanje predstavlja problem." 14. (avgusta): "Spaljivanje kuća i ubijanje stoke se nastavlja." 19. (avgusta): "Problematična je 6. Domobranska pukovnija koja pali kuće u Rasanovcima." A onda imate primer izvan operativnog dnevnika Zbornog područja Split, a to je izveštaj koordinatora za političku upravu Zbornog područja Split od 13. avgusta: "Treba skrenuti pažnju na to da je do najvećeg broja paljevina došlo nakon ulaska jedinica Hrvatske vojske u oslobođena sela. Paljenja su najčešće izvodili pripadnici domobranskih pukovnija – lica koja su bila raseljena iz nedavno oslobođenih područja. Treba pretpostaviti da je njihov motiv osveta." Časni Sude, osim očiglednih dokaza koji su bili vidljivi svima u području, takođe je bilo jasno da su svi unutar vojne strukture znali da je došlo do ovih zločina i da se oni i dalje dešavaju. I opet, kao što sam rekao, dok su trajala ova krivična dela, general Gotovina nije preduzeo nikakve korake osim onih opštih upozorenja koja sam naveo. On je 10. avgusta izdao naređenje za dve od četiri operativne grupe da se sprovede vojna disciplina, da se spreče paljevine i druga nezakonita dela, i da se preduzmu odlučne mere protiv onih koji se nedisciplinovano ponašaju. To predstavlja ponavljanje onih dužnosti koja se odnose na komandante onih jedinica, i na one jedinice još od vremena pre početka operacija, ali one su bile uporno ignorisane. Možda najrečitija reakcija generala Gotovine na krivična dela koja su se dogodila jeste izrečena nedelju dana kasnije. Svestan toga da su krivična dela i dalje bila u toku, i nedovoljnosti njegovih prethodnih reakcija, on je još jednom rekao da je paljenje zgrada zabranjeno i da to pitanje mora da se reši. Kada su u pitanju konkretne mere, rekao je sledeće: "Jedinice koje spaljuju kuće će tokom zime biti u tim kućama koje sada spaljuju!"

Drugim rečima, moraće da žive u tom haosu koji si sami proizveli. Komandant ima obavezu da preduzme korake kako bi se uverio da će se njegova naredjenja sprovesti, u protivnom ta naredjenja ništa ne znače. Jer, ukoliko se ne sprovedu, ona ništa ne znače. To šalje brz signal jedinicama da se ponašanje koje bi trebalo da se kazni u stvari toleriše. Obaveza da se nešto preduzme je od posebnog značaja onda kada se čitava jedna zajednica sistematski i tokom dužeg vremenskog perioda uništava. Gospodin Waespi je govorio o ubistvima i o tome kako je veliki broj srpskih civila ubijen tokom uništenja njihove zajednice. Ali istrage se nisu sprovodile sve dok nije međunarodna zajednica izvršila pritisak nedeljama kasnije... i istrage su započele, ali u vezi sa kasnijim žrtvama. A obaveštenja su se javila mnogo ranije. Naravno da je to počelo čim se saznalo da jedinice ulaze u područje u koje ulaze. Kao što je i general Čermak rekao predsedniku Tuđmanu, objašnjavajući šta se događa: "Imali ste borce na liniji fronta tri, četiri godine. Oni su izgubili kuće, dedovinu, zemlju, i tako dalje. Oni su već bili pod uticajem *Vijetnamskog sindroma* i u tom stanju oni su vršili ubistva." Nije teško zamisliti kako je došlo do ozbiljne odmazde ove vrste u odsustvu konkretnih mera da se to spreči. A pošto je operacija počela, postojale su informacije na osnovu onoga što su uočili predstavnici međunarodne zajednice i njihovih pritužbi, kako direktno, tako i putem medija, da su se događala ubistva. Jedan od takvih je i izveštaj UN predstavnika za medije Aluna Robertsa od 1. septembra, gde on kaže: "Mi u osnovi brojimo žrtve od 4. ili 5. avgusta. Do sada ih..."

prevodioci: Molimo vas da usporite. Hvala vam.

TUŽILAC TIEGER: "...ima negde blizu 100 i više." Osim svedočenja koja ćete čuti o jakom interesu Hrvatske vojske i političkih vlasti o mogućnosti da se ovo pojavi u medijima, pored toga što su oni bili svesni toga šta se govori u medijima, optuženi su posebno bili zainteresovani... ili osetljivi kada su u pitanju bili izveštaji Aluna Robertsa. Kao što ćete čuti, početkom septembra meseca, general Gotovina je prilikom sastanka sa UNCRO komandantom sektora pretio da će Roberts biti likvidiran kao špijun i provokator, a i general Čermak je istakao Robertsa u jednom novinskom članku kao osobu koja je negativno pisala o Hrvatskoj od samog početka. Ali generalima Gotovini, Čermaku i Markaču nisu trebali mediji kako bi znali da se srpski civili ubijaju u velikom broju. 19. avgusta se general Čermak sastao sa članovima Tima za utvrđivanje činjenica iz Međunarodne Helsinške federacije za ljudska prava (International Helsinki Federation for Human Rights). Oni su ga suočili sa njihovim informacijama o pogubljenjima, na šta je on sledeće odgovorio: "Verovatno ima..." ja sada citiram izveštaj: "Verovatno ima u brdima 200 do 300 leševa sa rupama od metka u glavi." Kada su oni od njega tražili više informacija, nije im dao dodatne informacije. Ali ovim optuženima nije bilo potrebno da iz medija saznaju da se ubijaju srpski civili. Ti leševi nisu bili tajna i oni nisu otkriveni mnogo godina kasnije na sveopšte iznenađenje. Ti leševi su zvanično prikupljeni i brojani svakog dana, a generali Gotovina, Čermak i Markač su to znali jer su oni sami uspostavili te grupe za asanaciju - koje su prikupljale leševe. General Čermak je to učinio odmah po dolasku u Knin, a general Gotovina je to učinio 11. avgusta. U naredjenju za napad generala Gotovine se predviđalo da će takve grupe raditi zajedno sa civilnom policijom, što i jesu činile. Te su grupe za asanaciju pravile dnevne izveštaje i prosleđivale su ih policiji kao i načelniku kriminalističke policije u Zadru, a to je bila jedna od policijskih uprava koja je spomenuta u naredjenju generala Gotovine. I oni su izveštavali o napretku tog procesa asanacije. General Čermak je dnevno dobijao izveštaje o prikupljenim leševima. Pokazaću vam jedan primer, a to je izveštaj šefa Kriminalističke policije u Zadru, gde se detaljno govori o leševima sakupljenih 9. avgusta. Ovo je vrsta informacije koja je bila dostupna o broju ubijenih civila. Čuli ste konačnu statistiku – preko njih 350, a mislim da će

dokazi pokazati da je još i više civila ubijeno tokom avgusta i septembra, tokom perioda pokrivenog Optužnicom. Odbrana je u svom pretpretresnom podnesku tvrdila da se general Gotovina oslanjao na informacije koje su govorile da starešine civilne i vojne policije preduzimaju efikasne korake i uspostavljaju red i disciplinu na oslobođenim područjima. Prvo, nijedan komandant ne može da izbegne svoju osnovnu odgovornost da kontroliše svoje trupe na način ukazivanja na one koji su možda bili u poziciji da to učine, nakon što su počinjeni zločini. Odgovornost da se kontrolišu trupe leži najviše na komandantu, a razlog je, kao što ćete čuti, da ukoliko on to ne učini, malo toga će se učiniti kako bi se to popravilo. U svakom slučaju, general Gotovina je veoma dobro znao da civilne i vojne vlasti ne istažuju zločine. Dokazi o tim propustima kao i dokazi šta rade njegove trupe bili su pred njegovim očima u svakom trenutku. Ali dopustite mi ukratko da kažem nekoliko reči o aktivnostima vojne i civilne policije. Možda govorim prebrzo. U svakom slučaju, pre svega, svi su znali da će biti potrebno određeno vreme kako bi se uspostavile i profunkcionisale civilne vlasti. Kao što je predsednik Tuđman rekao: "Vojska možda ne može učiniti sve stvari koje mogu civilne vlasti, ali oni mogu da održavaju red u tom prelaznom periodu." General Gotovina je to znao. On je predstavnicima međunarodne zajednice na sastanku 8. avgusta rekao da će vojni guverner ostati u Kninu dok se ne uspostavi civilna vlast. General Čermak je tamo ostao do novembra meseca. Takođe je bilo jasno da civilne vlasti neće moći da se nose sa brojem zločina koje su u to vreme počinili vojnici. Jednostavno nisu stvarane mogućnosti za to. Oni nisu bili osposobljeni da tako nešto urade, kao što nisu imali dovoljno ovlašćenja. I na kraju, civilna policija u tom području bila je odgovorna generalu Čermaku i izvršavala je njegova naređenja. Dalje, srpski komandiri u području, a tamo je bilo srpskih komandira u skladu sa ustavnom odredbom koja se oslanjala na raniju demografsku sliku stanovništva, ali oni u stvari nisu imali vlast u svojim rukama. Oni su bili odgovorni ljudima... koji su u stvari imali vlast u Zadru i Zagrebu, i kao što sam rekao - generalu Čermaku. Ali, možda još važnije i razumljivije je to da je vojnika bilo mnogo više nego civilne policije, a ona se plašila da se upliće u ono što su radili naoružani i nedisciplinovani vojnici. I to ćete videti u brojnim izveštajima, a ja ću to ukratko citirati iz dva izveštaja. Posle informacija da pripadnici Hrvatske vojske pale kuće i ubijaju stoku, načelnik Ličko-senjske policijske uprave je zapisao: "U razgovorima sa pojedinim oficirima, oni su izjavili da su nemoćni da išta urade vezano za taj problem." Na sličan način je zapisao i pomoćnik ministra policije: "Iz izveštaja se vidi da se svakodnevno pale kuće i pljačka tuđa imovina." On piše: "Počinioci tih dela su u većini slučajeva bivši i sadašnji pripadnici Hrvatske vojske, iako ima i nekih koji to nisu, ali zloupotrebljavaju uniforme Hrvatske vojske. Nadam se da ćete razumeti da se civilna policija suočava sa činjenicom da počinioci nose uniforme HV-a, što u potpunosti blokira rad civilne policije." I to bi samo po sebi učinilo sve napore civilne policije neadekvatnim, ali u stvari, ograničeni resursi koje su oni imali nisu bili posvećeni zaštiti preostalih Srba, već u stvari njihovom prikupljanju i saslušavanju. Radilo se o *Operaciji Povratak*, čiji je prioritet bio da se prikupe svi osumnjičeni srpski ratni zarobljenici, što u suštini znači – svaki muškarac sposoban za vojsku, da se sakupe u prihvatnim centrima, navodno zbog njihove bezbednosti, kao i da vrše asanaciju i sakupljaju leševe tokom operacije i posle nje. Skretanje resursa policije na taj zadatak nije bilo nešto što je bila tajna, i tu nije bilo iznenađenja. To je bilo nešto što se planiralo i pre samog početka operacije, i to se može naći u naređenju generala Gotovine za sam napad. Ukratko, napori ili nepostojanje napora civilne policije doprineli su vladavini nekažnjivosti za počinioce zločina nad Srbima koja je postojala u to vreme, *a de facto* nekažnjivost je postalo i službena stvar 18. avgusta za one koji su izvršili zločine do tog trenutka. Sada ću da pročitam citat iz jednog šifriranog naređenja pomoćnika ministra unutrašnjih poslova upućenog policijskim upravama. Prvo on pominje kuće koje su uništene i

spaljene, ponovo navodeći da su ti pojedinci... da je većina počinitelja bila iz Hrvatske vojske, i kaže da razaranja poprimaju takve razmere da to čini političku štetu Republici Hrvatskoj. Zatim piše da načelnici lokalnih policijskih uprava moraju odmah da sazovu sastanak sa komandirima bataljona vojne policije, kako bi ih obavestili o tom problemu. I dakle, sada kada se čini šteta Hrvatskoj, nešto bi trebalo da se uradi. A onda: "Na sastanku se mora saopštiti odluka da slučajevi paljenja kuća i protivzakonitog oduzimanja pokretne imovine koji su se do sada dogodili neće biti operativno procesuirani, ali sa tim mora da se prestane sa današnjim danom." Prema tome, civilna vojna policija je dobila uputstvo da ne istražuje, odnosno da operativno ne procesuiraju zločine koji su se do tada dogodili. A do tada je veći deo Krajine bio u plamenu. Većina srpske imovine je bila opljačkana do tada, a mnogi su bili ubijeni. Nekažnjivost koju je donelo to naređenje nije samo još jedan odraz činjenice da policija ništa konkretno nije mogla da učini, već se time poslao još jedan signal da ne postoje nikakve smislene mere od strane vojnih komandanata, kao i da se zločini protiv Srba tolerišu. Komandanti nisu delovali, civilna policija nije delovala, a ubrzo ću govoriti i o vojnoj policiji. Niko ništa nije učinio kako bi zaustavio te zločine. E sada, general Gotovina ukazuje na vojnu policiju, kao što sam već rekao, i kaže da se na njih oslanjao. Ali postoji tri razloga zbog čega nijedan komandir ne sme da propusti da deluje po tom osnovu. Prvo, kako sam rekao, komandant ima odgovornost da komanduje i kontroliše svoje trupe. Ta je odgovornost isključivo njegova, a ne nekog drugog. Drugo, on je znao da vojna policija ne istražuje zločine. I treće, u svakom slučaju, vojna policija bila je telo pod njegovom svakodnevnom operativnom kontrolom. U vezi sa prvim što sam rekao – komandant je glavna osoba odgovorna za ponašanje svojih trupa, i da ukoliko ih on ne kontroliše, onda nema nikakve realne mogućnosti da će onda neki pomoćni mehanizmi moći da nose sa njihovim zločinima. Ja ću kao ilustraciju da citiram izveštaj jednog visoko rangiranog zvaničnika vojne policije, koji je upravo to i rekao 3. avgusta. Nakon što je naveo zadatke vojne i civilne policije, on je rekao, spominjući tu sastanak od prethodnog dana sa visokim zvaničnicima, na kom je bio i general Gotovina: "Komandirima jedinica HV-a istaknuto je da su oni lično odgovorni za disciplinu njima podređenih, jer bez toga čak i mnogo veći broj pripadnika vojne policije ne bi mogao da održava disciplinu." Kada je reč o tome da se znalo da se vojna policija ne nosi sa problemom i da je potrebno da komandant nešto učini, osim onoga što je on sam mogao da vidi o zločinima, general Gotovina je bio i lično obavešten o tome. Evo jednog odlomka iz izveštaja od 17. avgusta, koji je upućen komandirima vojnih područja, uključujući i generala Gotovinu. Tu se ponavlja da se pale kuće, da se pljačka imovina i da vojnici HV-a i civili u uniformama HV-a svakodnevno čine druge protivzakonite akcije. U tom dopisu takođe stoji da saradnja između vojne i civilne policije na oslobođenoj teritoriji do sada nije dala rezultate. I na kraju treći element koji kaže da general Gotovina ne može da opravda nedostatak svoje akcije time što će da upre prst u vojnu policiju, jeste činjenica što upirući prst u vojnu policiju general Gotovina upire prst u sebe samog, jer je vojna policija bila njemu potčinjena i on je imao nad njom dnevnu operativnu kontrolu. Ja sada neću da ulazim u detalje oko toga, ali pravila u strukturi i funkcionisanju vojne policije predviđaju da Uprava vojne policije ima svoju hijerarhiju i svoju kontrolu nad vojnom policijom. Radi se o vrsti vertikalne kontrole. To se izričito predviđa u članu broj 9 tih pravila - da će komandiri svojih područja imati u svojim rukama dnevnu operativnu kontrolu kako bi se osiguralo da ljudi na terenu budu u situaciji da upute vojnu policiju na ono mesto i u ono vreme kada je to potrebno. Vi možete da vidite u jednom naređenju vezano za *Operaciju Oluja* koju je izdao načelnik vojne policije, gde stoji da komandiri bataljona vojne policije su u komandovanju dnevnim operacijama potčinjeni komandantima vojnih područja Hrvatske vojske. Ukratko, časni Sude, nakon što je tamo doveo iste one jedinice koje su ranije činile zločine, i to na područje gde je bila još veća

verovatnoća da će to učiniti, general Gotovina nije učinio ništa, osim što je izdao neka površna naređenja, u kojima je svoje potčinjene podsećao na obaveze koje su oni prethodno ignorisali, i koje su i dalje nastavili da ignorišu. Prema tome, u tim okolnostima svakodnevnog dešavanja zločina, njegov propust da preduzme takve mere nije samo propust da izvrši svoju odgovornost i pošalje poruku tolerancije i pristajanja na to da njegove trupe nastave sa takvim zločinima, a to je sve dovelo do toga da su te trupe međunarodnim službenicima govorili, kako je to izneo gospodin Waespi – da su komandiri smatrali da je sve to sasvim u redu. Međutim, časni Sude, general Gotovina nije bio jedini general na tom mestu, nije bio jedini general-pukovnik u tom području. Tamo je bio i general Markač, saradnik predsednika Tuđmana i dugogodišnji član HDZ-a koji je bio i politička i vojna figura. General Čermak nije ušestvovao u planiranju niti u početku *Operacije Oluja*, ali je on 5. avgusta formalno direktno imenovan lično od predsednika Tuđmana kao komandant Kninskog garnizona. Tamo je poslat po rečima predsednika Tuđmana kako bi održavao red. Sada, osim *de jure* ovlašćenja generala Čermaka kao komandanta garnizona koja postoje radi održavanja discipline, on je takođe imao ovlašćenja na osnovu svog visokog čina general-pukovnika. Pored toga, on je imao posebna ovlašćenja kao lični izaslanik predsednika Tuđmana, koji je tamo stigao kako bi preuzeo stvari u svoje ruke. I zaista su predstavnici međunarodne zajednice generala Čermaka smatrali vojnim guvernerom tog područja. To je izraz koji su oni stalno koristili u kontaktima sa njim, kao i u prepisci sa njim, a on ih s tim u vezi nikada nije ispravljao. Svi su prihvatili činjenicu da general Čermak ima ovlašćenja vojnog guvernera, kao i odgovarajuće dužnosti. On nije bio operativni komandant, i njegova prisutnost se nije uplitala u kontrolu koju je imao general Gotovina nad njegovim trupama, ali je činjenica što je bio komandant garnizona, kao i činjenica da je imao *de facto* ovlašćenja koja su proizlazila iz onoga o čemu sam upravo govorio, da je general Čermak imao efektivnu kontrolu i suštinsku mogućnost da disciplinuje i kazni vojnike HV-a unutar garnizonskog područja. On se tokom izvršenja svoje dužnosti koristio naređenjima i određivao zadatke za razne aktivnosti i koordinacije u operacijama koje su se odvijale i izvan područja samog garnizonskog područja. On je kao što ćete čuti bio u mogućnosti da upravlja vojnom i civilnom policijom, i imao je odgovornost i ovlašćenje da kažnjava i na taj način sprečava zločine nad Srbima. Umesto toga, kao što ćete čuti, on je svoja ovlašćenja koristio uglavnom da bi se pobrinuo da se ne naruši javni imidž Hrvatske kod međunarodne zajednice, čak i kada je to značilo: ignorisanje, opravdavanje i prikriivanje zločina nad Srbima. General Čermak je izneo tvrdnju da on nije imao vojnu ulogu. Umesto toga, on je sam svoju ulogu definisao kao neku vrstu Crvenog krsta, kao čoveka koji nije imao nikakva ovlašćenja na funkciji komandanta garnizona, osim da bi mogao da iskoristi logistiku kako bi povratio struju i vodu u Knin i uspostavi vezu sa predstavnicima međunarodne zajednice. Osim toga, on je rekao da je zgrožen zločinima do kojih je dolazilo i da se stalno zalagao kod drugih da nešto preduzmu u vezi sa tim, jer on u stvari nije bio vojna figura i nije bio odgovorna osoba na bilo koji način da bi se njemu obraćali. U tom smislu, poput generala Gotovine, on prstom upire u druge, kao ona lica koja nisu obavila posao za koji je on bio odgovoran. Ali dokazi će pokazati, časni Sude, da je general Čermak bio vojna figura, da je imao ovlašćenja da naređuje vojnoj policiji, i da je imao ovlašćenja kao stvarni vojni guverner da izdaje naređenja civilnoj policiji. On je znao za zločine koje je HV činila protiv srpske zajednice. On je znao da ništa efikasno nije protiv toga preduzeto, i umesto toga je on koristio svoj položaj kako bi umanjio međunarodni pritisak i kako bi prikrio zločine. Dozvolite mi da to iznesem po odgovarajućem redosledu. Pre svega, generala Čermak je nepogrešivo bio vojna figura, bez obzira kako je on sebe predstavio. On je bio mobilisan iz rezervnog sastava. Imao je čin general-pukovnika. Nosio je uniformu. On sam je priznao tokom zabeleženih razgovora sa Tužilaštvom da je bio

odgovoran na osnovu vojne discipline, ukoliko bi učinio nešto pogrešno. Njegov vojni položaj se takođe odražava i na drugi način. Na primer, on je učestvovao u operaciji "čišćenja". I ovaj niz prepiski koje ćete videti tokom ovog suđenja će to pokazati. Prvo kada se radi o 21. avgustu, načelnik Stožera Hrvatske vojske izdao je naređenje za operaciju "čišćenja", u kom se kaže da je odgovornost za sprovođenje tog naređenja na komandantima vojnih oblasti kao i na komandantu Kninskog garnizona. A kada je general Markač sledećeg dana poslao izveštaj načelniku Stožera, on je napisao da: "U 12.00 časova došlo je do kratkog sastanka generala Gotovine i Čermaka." A 25. avgusta je general Čermak reagovao na naređenja od 21. avgusta sa osvrtom na deo naređenja u kome se tražila obaveštajna procena: "Komanda Zbornog područja Split i Kninski garnizon su u stalnoj koordinaciji. Obaveštajna procena vezana za ovo naređenje obavljena je od strane načelnika Obaveštajnog odeljenja Komande zbornog područja Split. Ukoliko bi mi podneli istovetan izveštaj, ja bih to smatrao za ponavljanje istog posla." On je očigledno bio vojna figura, i dokazi će pokazati da je on imao ovlašćenja da izdaje naređenja vojnoj policiji kao general-pukovnik, kao i ovlašćenja praktično vojnog guvernera, izaslanika predsednika Tuđmana koji je izdavao naređenja civilnoj policiji koja je razumela da ta naređenja treba da sprovede u delo. Pre svega bih želeo da vam predočim jedno naređenje komandiru Kninske vojne policije i komandiru policijske stanice u Kninu - da oforme timove koji će pronaći materijal i to vratiti UNCRO-u, i o tome podneti izveštaj: "Ovo naređenje stupa na snagu odmah." - kako piše u naređenju. Evo i jednog naređenja od 8. avgusta upućenog takođe vojnoj i civilnoj policiji, koje takođe stupa odmah na snagu. Takođe ćete čuti iskaze svedoka po kojima je general Čermak svakodnevno održavao sastanke sa predstavnicima vojne i civilne policije koji su, kao što sam već rekao, shvatili da zaključci sa ovih sastanaka trebaju da se sprovedu u delo. Kao što je i on sam istakao tokom razgovora koje sam pominjao: "Dobijao sam izveštaje od vojne policije." On je priznao da je u to vreme imao takva ovlašćenja, jer je govorio međunarodnim predstavnicima da će izdati naređenje ili da je već naredio istragu o zločinima koje su oni prijavili. 24. avgusta. Kada su predstavnici međunarodne zajednice ponovo postavili pitanje o zločinima koji nisu prestajali, on je rekao da je već izdao stroga naređenja civilnom i vojnom ljudstvu da se takva nedela zaustave. I ponovo, 3. septembra je odgovorio komandantu UNCRO-a Forandu u vezi ograničenja kretanja, u kome mu saopštava da je on, general Čermak, izdao "strogo naređenje da se to istraži." Na sličan način je u jednom od njegovih razgovora opisao njegovu reakciju kada je saznao da je isporučena humanitarna pomoć bila ukradena. On je rekao da je pobesneo, i da je odmah pozvao komandira policije i rekao mu: "Čini šta god hoćeš. Želim da se pronađu krivci." I zaista su ih pronašli. Ja sam rekao da je general Čermak bio vojna figura koji je imao ovlašćenja da učini nešto po pitanju tih zločina, i da je on znao za one zločine koje je počinila vojska. On je to znao zahvaljujući predstavnicima međunarodne zajednice, koji su mu neprekidno na to skretali pažnju. Vi ćete to od njih čuti i videćete izveštaje iz tog vremena. Ali, kao što je general Čermak rekao međunarodnim predstavnicima: "To je bio svakodnevni problem. To je bio stalan problem. To je bio problem koji je trajao." Sada, osim što je bio upoznat iz izveštaja i protesta međunarodne zajednice, general Čermak je i sam lično ponavljao tokom razgovora sa Tužilaštvom da je on znao da vojnici čine zločine tokom ovog vremenskog perioda: "Većina vojnika nije se ponašala onako kako je trebalo. Kada govorimo o paljenjima i razaranju, to se odigralo tokom prve nedelje, kada je prolazila Hrvatska vojska. Dakle, to je bio jedan period. To se i posle događalo, ali u mnogo manjoj meri, tako da imamo dva perioda." Evo još jednog citata: "Znate da je došlo do ubistava, do spaljivanja i posle operacije Hrvatske vojske, kao i da je to trajalo." General Čermak je takođe prepričao telefonski razgovor sa načelnikom uprave za političke poslove Ministarstva odbrane. To se dogodilo nakon što je general Čermak pročitao intervju u kome je

načelnik uprave za političke poslove negirao da je Hrvatska vojska počinila zločine i te je zločine prebacio na civile obučene u vojne uniforme, što je general Čermak znao da nije tačno, tako da je on, kako nam je preneo, pozvao telefonom načelnika uprave za političke poslove i rekao mu: "Idiote! Šta to pričaš?! Zar misliš da su ti ljudi slepi i da ne vide šta se događa?! Ti sediš tu u Zagrebu i ne znaš uopšte kakva je situacija, a istina je ono što ti ja govorim!" Zanimljivo je da je načelnik uprave za političke poslove, kako tvrdi general Čermak, rekao: "Pa nemoj da se ljutiš na mene. Ti znaš da ja tako ne mislim. Ima ljudi koji su na višem položaju nego što sam ja." Znajući da se ti zločini događaju, general Čermak je takođe znao i da se ne preduzimaju dovoljne mere. U stvari, ništa nije bilo učinjeno. Evo šta je on rekao o tome: "Svakodneвно sam im govorio: 'Radite svoj posao. Počnite nešto da radite. Vidite šta se događa u Kninu'." On je rekao: "Oni su tamo bili kako bi radili svoj posao, a oni su se tamo izmotavali, ne znajući šta će sa sobom." Ovde se mislilo na vojnu i civilnu policiju. Prema rečima generala Čermaka, on je stalno govorio drugima o kriminalnim radnjama koje se čine u Krajini, i podsticao ih je da nešto preduzmu. Izjavio je da je bio u kontaktu sa ministrom Unutrašnjih poslova Ivanom Jarnjakom i sa predsednikom Tuđmanom: "Jer ja nisam mogao da shvatim da se ovo događa, i mi nismo mogli to da zaustavimo, i bilo mi je neprijatno što se to događalo."

prevodioci: Molimo zastupnika da malo uspori zbog prevoda. Hvala.

TUŽILAC TIEGER: General Čermak je rekao da je ponavljao apele da se istraže zločini koje je počinila Hrvatska vojska: "Apelovao sam na civilnu policiju, na vojnu policiju. Išao sam do predsednika. Čak sam zvao i gospodina Jarnjaka. Razgovarao sam i sa gospodinom Gotovinom." A kasnije on kaže: "Jasno sam mu rekao: 'Ante, vojska radi loše stvari. Moramo to da zaustavimo.' Sve do predsednika, jer ja nisam mogao da razumem da se to dešava i da mi to nismo mogli da zaustavimo, i bilo me je stid što se to događalo." Dakle, po generalu Čermaku, njemu je bilo poznato da se ne preduzimaju dovoljne mere kako bi se rešili zločini koje je, kako je on sam rekao načelniku za političke poslove – svaki idiot mogao da vidi. On priznaje da nije preduzeo neophodne mere kako bi zaustavio zločine, tvrdeći da on nije imao dovoljno ovlašćenja da to učini i da se umesto toga on obratio onima koji su imali takva ovlašćenja: Jarnjaku, Tuđmanu, Gotovini, kako bi oni nešto preduzeli. Međutim, ove tvrdnje o saznanjima o zločinima Hrvatske vojske koji su bili u toku, o njima je svako znao, što on priznaje, ali poriče da je imao ovlašćenja da nešto preduzme. Osim toga što nije upotrebio svoja ovlašćenja, i na stranu odgovornost koju je imao, general Čermak je takođe radio na tome da ukloni međunarodne pritiske da se zločini zaustave. On je stalno uveravao međunarodne predstavnike da se preduzimaju sve neophodne mere, i naveo ih je na pogrešnu pomisao da nije Hrvatska vojska ta koja vrši zločine. Citiraću pismo koje je on poslao Međunarodnom komitetu Crvenog krsta u odgovoru na njihove pritužbe u vezi sa zločinima: "Zločine koje vi pominjete su počinila lica koja žele da iskoriste briljantnu vojnu operaciju kako bi došli do imovine na protivzakonit način i kako bi zadovoljili svoje bolesne ubilačke instinkte. Takva lica su zločinci koji oblače maskirne uniforme, i na taj način bacaju sumnju na poštene vojnike Hrvatske vojske i korektnu politiku koju vodi Republika Hrvatska. Vlada Republike Hrvatske je pokazala čvrst stav i rešenost da se svi takvi zločinci privedu pravdi." Slično je 31. avgusta načelnik UNCRO Sektora Jug pisao o dimu koji se podiže iznad područja u koja je članovima UNCRO-a bilo zabranjeno da odlaze, i pitao je odakle ove nerazjašnjene paljevine koje otvaraju mnoga nerešena pitanja: "Kako to da posle mesec dana i dalje su mnoge kuće u plamenu, dok su nesretne i siromašne osobe ostale bez kuća i imanja?" 3. septembra je general Čermak odgovorio na ovo pismo: "Iznenaden sam što pominjete

izbacivanje siromašnih i ljudi u oskudici sa svoje zemlje, i smatram da su to ozbiljni navodi i neutemeljene optužbe. Molim vas da obezbedite dokumentaciju kako biste dokazali makar jedan slučaj izbacivanja ljudi, ili da im je kuća spaljena." Kao što je general Čermak rekao predsedniku Tuđmanu 1999. godine: On je stalno morao da se suprotstavlja Helsinki Watch-u, međunarodnoj zajednici zbog paljevinja, ubijanja, i tako dalje. Tako postupajući, on je bio deo stalnog napora da se ne razotkriju ova krivična dela međunarodnoj zajednici. Videćete niz dokumenata tokom izvođenja dokaza u ovom predmetu, neke sam već navodio, u kojima se vidi zabrinutost zbog međunarodnih posledica usled narušene slike o Hrvatskoj, ali je cilj bio da međunarodna zajednica ne dobije informacije koje bi nanele štetu imidžu Hrvatske, i taj cilj je ostvarivan na niz načina, umesto da se zaustave sami zločini. Na primer, gospodin Waespi vam je rekao da je ljudstvo UNCRO-a zaključano, i kada su oni bili najzad pušteni, da su videli napore koji su ulagani kako bi se uklonili dokazi o tome šta se dogodilo. Takođe je sličan napor uloženo kako bi se novinarima ograničio pristup i kako mediji ne bi prikazali zločine koji su se odvijali. To je sve počelo pre *Operacije Oluja*...

prevodioci: Molimo vas da usporite. Hvala.

TUŽILAC TIEGER: Na sastanku 2. avgusta, Političko odeljenje Zbornog područja Split obaveštava da novinari traže da dođu u Grahovo koje je bilo spaljeno od strane Hrvatske vojske. Citat iz dnevnika: "Ne dozvoliti novinarima da uđu u Grahovo. Treba kontrolisati upotrebu kamera." A onda je general Gotovina, koji je tačno znao kolika je šteta naneta Grahovu, predložio je da se da jedno dodatno objašnjenje: "Obavestite putem kurira da su Glamoč i Grahovo gađani fosfornim granatama." Posle *Operacije Oluja* postojala je ista zabrinutost, ona je zapravo i uvećana, a tokom izvođenja dokaza to će biti pomenuto u niz navrata. Ponovo ću citirati ratni dnevnik Zbornog područja Split: "Spaljivanje kuća je veliki problem. Novinari i ostali koji dolaze da vide područje mogli bi da potvrde da je bilo spaljivanja." A onda se kasnije govori o različitim stranim TV agencijama koje su dolazile, i govori se da nema dovoljno kontrolnih punktova na kojima bi novinare sprečili da uđu u područja. Međutim, napori generala Čermaka da prikrije zločine i da spreči njihovo raskrinkavanje u očima međunarodne zajednice išli su i izvan ovih mera o kojima je do sada bilo reči. Nešto ranije sam naveo prikupljanje leševa u odsustvu istrage, leševa koji su jednostavno bili pokupljeni, označeni, fotografisani i sahranjeni zajedno sa forenzičkim dokazima s njima. Tela civila i leševi životinja su prikupljeni što je brže bilo moguće, i u suštini je za obe stvari sproveden isti stepen istrage. Uprkos činjenici da su civili ubijani, to je posmatrano kao kolateralna šteta, šteta nastala *Olujom*. Međutim, moguće je jasnije razumeti stav kakav je zauzet prema ovim smrtnim slučajevima tako što će se pogledati iza zavese jednog od ovih incidenata, kako bi videli način na koji su bili prikriveni. Pogledaćemo sada *slučaj Grubori* koji je pominjao gospodin Waespi, a ja bih želeo da se fokusiramo na ono što se dogodilo posle Grubora. To je incident u kome je ubijeno petoro ljudi, uključujući i čoveka starog 78 godina, koga ste videli na snimku, i 90 godina staru ženu, sa metkom u glavi koja je zapaljena u svojoj kući. Naravno da su se slične stvari dešavale i ranije. Ali ovde se u jednom razlikovalo. Članovi HRAT-a bili su na licu mesta sa kamerom, i oni su izazvali određene akcije i odgovore koji su nam omogućili da vidimo i kakav je bio stav prema ubijanju Srba, kao i šta je smatrao general Čermak da bi trebalo sa njima da se uradi. Da počnem od dana operacije. Pre svega, pripadnici Specijalne policije generala Markača učestvovali su u "čišćenju" Grubora. I tokom tog dana, oni su putem radio veze izvestili da se ništa nije dogodilo, a i uveče kada su se vratili, izvestili su da se ništa nije dogodilo. Međutim, istog

dana su pripadnici HRAT-a došli sa kamerom, ušli su u selo, i posle su to prikazali generalu Čermaku. Ako mogu ukratko da vam pustim video snimak na kom se čuju njegovi komentari?

SUDIJA ORIE: Gospodine Tieger, da li je štampana verzija transkripta dostavljena prevodiocima?

TUŽILAC TIEGER: Da, časni Sude, jeste.

SUDIJA ORIE: Da. Onda vas molim da nastavite.

(video snimak)

General Čermak: Još uvijek postoje manje grupice odmetnika i terorista na ovome području. Naše jedinice, anti-terorističke jedinice... civilne policije vrše čišćenje terena. U jednoj takvoj akciji koja je jučer obuhvaćala stotinu kvadratnih kilometara prema pravcu sela Plavno i Gruboru... jedinice su vršile svoju temeljnu... svoju temeljnu zadaću.

Novinar: Međutim, general je porekao da su civili ubijani a kuće spaljivane.

General Čermak: Ne znam otkud mu ove informacije da su naši pozvali ljude da izađu iz svojih kuća, da su izašli u pidžamama, i da su nakon toga kuće spaljene. Ja ću gospodi podnijeti službeni izvještaj, i mislim da ne barataju dobrim podacima.

(kraj video snimka)

TUŽILAC TIEGER: Međutim, u ovom slučaju, pod pritiskom međunarodnih predstavnika, jasno je bilo da nije dovoljno samo reći da se ništa nije dogodilo, pa su shodno tome general Markač i njegove jedinice pronašle jednostavno objašnjenje – borbena dejstva. General Markač je najpre stavio kasnije datume na izveštaje komandira jedinice, a onda je shvatio da nema izveštaja od nižih komandira koji su vodili tu operaciju i koji bi to potvrdili, pa je i od njih dobio izveštaje sa kasnijim datumom. U svim ovim izveštajima se kaže da je do ovih pogibija došlo i da je to bila nesrećna posledica borbenih dejstava. Ovo su zanimljivi izveštaji koje će Sud imati prilike da vidi. Posebno je zanimljiva činjenica da je neko shvatio da je neophodno da se doteraju ovi izveštaji i da se doda jedan poseban pasus u kome se kaže da je potrebno da se postupa u skladu sa Međunarodnim humanitarnim pravom. To je ovaj poslednji paragraf koji vidite u dokumentu. Ali tu je postojao jedan mali problem, a to je da su dva lokalna pripadnika civilne policije želeli da sprovedu istragu, ali to je bilo brzo rešeno. Obojica su bili opomenuti i rečeno im je da ne vode nikakvu istragu. Jedan od njih je pozvan da dođe u kancelariju generala Čermaka, i ministar unutrašnjih poslova je dobio telefonski poziv od pomoćnog komandira generala Markača, koji se žalio na to šta lokalna policija pokušava da uradi, i u tom trenutku se činilo da je čitava stvar uspešno prikriivena. U međuvremenu je general Čermak uveravao pripadnike međunarodne zajednice da su te žrtve stradale tokom borbi. U pismu od 30. avgusta, koje je bilo upućeno šefici delegacije Međunarodnog Crvenog krsta, on je uverava da: "Hrvatska vojska ima i striktno poštuje pravila o zaštiti civila." Zatim navodi: "Lično sam obišao područje sledećeg dana i uverio se u istinitost onoga što se dogodilo u tom incidentu."

SUDIJA ORIE: Gospodine Tieger, samo kako bih to jasno pratio, ja sam čuo, a piše i u transkriptu: "Jedan od njih je pozvan da dođe u kancelariju generala Čermaka, i ministar unutrašnjih poslova je dobio telefonski poziv od pomoćnog komandira generala Markača..."

TUŽILAC TIEGER: Izvinjavam se, časni Sude – u prisustvu generala Markača nakon razgovora sa generalom Čermakom i pomoćnikom, kako bi naterali lokalnog civilnog policajca da ne vrši istrage.

SUDIJA ORIE: Dakle, reč je bila o kancelariji generala Čermaka, gde je bio prisutan pomoćnik generala Markača?

TUŽILAC TIEGER: Tako je.

SUDIJA ORIE: U redu. Molim vas da nastavite.

TUŽILAC TIEGER: Skrećem pažnju na komentar generala Čermaka da je on lično posetio i uverio se u istinitost navoda. Sud je imao priliku da vidi tu scenu, i možda to snimak nije mogao da prikaže, ali su tamo postojale čaure na podu gde je jedna od žrtava ubijena, što onda ukazuje da je teško da se radilo o kolateralnoj šteti nastaloj tokom vođenja borbi u spavaćoj sobi žrtve. Nije iznenađujuće da su ljudi shvatili da to jednostavno nema nikakvog smisla, tako da su Grubori pomenuti u izveštaju Specijalne izvestiteljke Elizabeth Rehn od 7. novembra.

SUDIJA ORIE: Gospodine... po mom sećanju, možda i grešim, video sam jednu čauru na podu ili ih je bilo više? Da li sam propustio relevantan deo ili...

TUŽILAC TIEGER: Mislim da ih je bilo dve, časni Sude, ali možda sam i ja...

SUDIJA ORIE: U redu.

TUŽILAC TIEGER: U svakom slučaju, poenta je bila...

SUDIJA ORIE: Najmanje je bila jedna čaura?

TUŽILAC TIEGER: Najmanje jedna.

SUDIJA ORIE: Najmanje jedna. Molim vas da nastavite.

TUŽILAC TIEGER: I... i Rehn je pisala ministru spoljnjih poslova gde je istakla neke činjenice koje su jasno pokazivale da se radilo o ubistvu, a ne o žrtvama borbe. I onda je kao posledica tog pisma stupljeno u kontakt sa generalom Markačem, i on je onda izašao sa trećom, i najneverovatnijom verzijom događaja. Njegova nova verzija je bila da se radilo o žrtvama koje su streljane jer su dokazi pokazivali da se radilo o srpskim teroristima. Ta je verzija bila toliko očigledno neverovatna, da kada su hrvatski zvaničnici odgovorili gospođi Rehn, oni tu verziju nisu čak ni spomenuli. Ta je verzija bila toliko neverovatna da čak ni general Markač nije to potvrdio 2001. godine kada su sa njim razgovarali hrvatski istražitelji

povodom događaja u Gruborima, i on se tada vratio na onu početnu verziju - da su žrtve bile ubijene tokom borbi.

SUDIJA ORIE: Uzvičnike koje vidimo na marginama, da li se one nalaze i u originalu ili...

TUŽILAC TIEGER: Nemam original, časni Sude. Po mom sećanju se nalaze, ali mi ćemo to proveriti i onda ćemo vas obavestiti.

SUDIJA ORIE: Samo kako bismo bili sigurni. Molim vas da nastavite.

TUŽILAC TIEGER: Samo da ukratko rezimiram. Prva verzija je bila da se ništa nije dogodilo. Onda, kada ubistva nisu više mogla da se poreknu, rečeno je da je to bilo tokom borbi, a kada je i to dovedeno u pitanje, onda je pronađen razlog u srpskim teroristima. A kada je bilo jasno da to neće biti dovoljno, general Markač se vratio na priču o borbenim aktivnostima – koja nije imala smisla ni kada se pojavila. A istinita priča je da su pripadnici Specijalne policije ubili žrtve i uništili selo, i da su i Markač i Čermak zajedno delovali kako bi to zauvek prikrili. Napori generala Markača da se to prikrije bili bi sasvim dovoljni da je on bio samo jedan od od viših oficira jedinice *Lučko* koja je u tome učestvovala. Ali, on je kao pomoćnik ministra Unutrašnjih poslova za Specijalnu policiju i kao komandant Snaga Specijalne policije tokom *operacije Oluja* uspostavljao standarde za svakog pripadnika tih snaga.

prevodioci: Molimo vas da usporite. Hvala vam.

TUŽILAC TIEGER: Izvinjavam se prevodiocima. Zapisaću to na svakoj stranici. Specijalna policija je od početka stvorena da bude jedna elitna snaga pri Ministarstvu unutrašnjih poslova namenjena za borbu protiv diverzantsko-terorističkih napada. Takođe su trebali, kao što su to radili tokom *Operacije Oluja* da učestvuju u borbenim operacijama kao specijalne pešadijske snage. Oni su nakon borbi korišćeni za operacije "čišćenja" terena. Oni su posedovali teško naoružanje: pištolje, puške, mitraljeze, protivtenkovske minobacače, mine, višecevne raketne bacače. Tokom i nakon *Operacije Oluja*, Snage Specijalne policije bile su operativno podređene Hrvatskoj vojsci, a general Markač je slao izveštaje i Glavnom Štabu Hrvatske vojske i Ministarstvu unutrašnjih poslova. On je imao mehanizme putem kojih je dobijao izveštaje o svim budućim, tekućim i završenim operacijama, i imao je ovlašćenja da naredi sprovođenje istrage i da pokrene disciplinski postupak protiv potčinjenih. Iako su se činili očigledni zločini u njegovoj blizini, i iako je bilo jasno da su to učinili njegovi ljudi, on je izabrao, kao i njegov optuženi kompanjon, da ništa ne preduzima, da nikoga ne kazni, ili radije, on je izabrao da učini suprotno. Od samog početka ulaska u gradove i sela, Snage Specijalne policije su počele sa vršenjem zločina. Kao što je naveo gospodin Waespi, kada su 5. avgusta ušli u Gračac, bio je za kratko vreme uništen.

SUDIJA ORIE: Gospodine Tieger, da li biste mogli da zapišete podsetnik na svakih deset redaka? Izvolite nastavite.

TUŽILAC TIEGER: Na kraju je, kao što ste čuli, 85 posto Gračaca uništeno, i vi ste videli fotografije na kojima pripadnici Specijalne policije pakuju televizore na kamione i kako pokušavaju da pokrenu tuđa vozila. General Markač je u svakom trenutku znao gde se nalaze njegovi ljudi. On je primao redovne izveštaje, ali on u Gračacu nije imao potrebe da gleda

izveštaje, jer je on bio tamo sa njima. Ujutro 5. avgusta, on je ušao u Gračac sa Specijalnom policijom i tamo je uspostavio u podne svoje komandno mesto. A to je... vidite to kod ove strelice. Nekoliko dana kasnije, 7. avgusta, Snage Specijalne policije ušle su u Donji Lapac, na gotovo isti način kao i u Gračac. Kao i u Gračacu, grad je bio zapaljen, i kao i u Gračacu, grad je goreo danima. Na kraju, Donji Lapac je bio bukvalno u potpunosti uništen. Kao što je ministar odbrane u septembru rekao predsedniku Tuđmanu: "Predsedniče, Donji Lapac kao takav više ne postoji. Ostalo je još samo njegovo ime na karti. Sve je uništeno, sve." I ovde takođe general Markač nije trebao da se oslanja na rasprostranjena saznanja da se vrše pljačke i paljenja, ili na sistem izveštavanja koji je trebao da ga upozori... izvinjavam se, na prisustvo njegovih jedinica na lokacijama gde su se vršile pljačke i paljenja. On je bio u Donjem Lapcu kao što će dokazi pokazati, i on je to sam mogao da vidi. A sada, u svetlu onoga što ste čuli o Gruborima, ne treba da iznenađuje da nisu sprovedene nikakve disciplinske mere ili krivične kazne protiv pripadnika Snaga Specijalne policije zbog tih zločina. General Markač nije bio zainteresovan za disciplinovanje svojih jedinica, kao ni za sprečavanje zločina i njihovo kažnjavanje, već upravo suprotno – da ti zločini nikada ne ugledaju svetlost dana, već da zajedno sa žrtvama budu zakopani. Već smo govorili o Gruborima. Dan posle masakra u Gruborima, 26. avgusta, ta ista jedinica je počela sa sprovođenjem operacije "čišćenja" u opštini Orlić. A vi ste čuli od gospodina Waespija šta se dogodilo u opštini Orlić. U okviru te operacije počeli su sa paljenjem. Gospodin Markač je tamo bio prisutan odmah nakon incidenta. U ovom slučaju on je raspravljao sa svojim potčinjenim komandrom koji je dopustio svojoj jedinici da čini preko onoga što je operacijom bilo zamišljeno. Ali on ih nije kaznio, disciplinovao ili uhapsio pripadnike jedinice, uprkos činjenici da je znao da je upravo ta jedinica izvršila paljenje... General Markač je znao da je ta jedinica koja je upravo zapalila selo bila ista ona jedinica koja je bila u Gruborima dan ranije. I umesto neophodnog kažnjavanja, kazne koja bi poslala poruku koja je bila neophodna i mnogo pre toga da se pošalje - u svetlu zločina koji su se događali, on ih je jednostavno samo povukao u Zagreb. I taj je incident potom prikriven od generala Markača, baš kao i Grubori. U svom izveštaju načelniku štaba o operaciji koju su tog dana vodili pripadnici Specijalne policije, on je obavestio da je do tih paljenja došlo tokom borbi. I zaista, kada vi pogledate te izveštaje, možete da zapazite njihovu sličnost. To lažno prikazivanje, baš kao u Gruborima, služilo je kako bi se prikrili zločini koje su počinili njegovi potčinjeni, zločine za koje je on bio odgovoran da ih spreči i kazni, a ne da ih prikrije. Časni Sude, ove okolnosti koje sam upravo sada izneo, protivzakoniti propusti onih koji su bili odgovorni, klima nekažnjivosti, prikrivanja, nisu se događala slučajno. To se sve može povezati sa onim ciljem koji sam opisao na početku mog izlaganja – da se Srbi isteraju iz Krajine i da se spreči njihov povratak. Ova trojica optuženih su doprineli tom cilju na različite načine, bilo aktivno ili na način da su stalno držali zatvorene oči, mirno posmatrajući svakodnevna uništavanja, ne preduzimajući neophodne korake, kako bi preventivno delovali ili sprečili zločine. Na taj je način, kao što sam već ranije rekao, poslata poruka, i nju je primio vojnik koji je razgovarao sa međunarodnim predstavnikom o kome je govorio gospodin Waespi, a koji je razumeo da će se njegovo ponašanje tolerisati i da je to bilo dozvoljeno. Iz tih razloga se ovi ljudi terete u Optužnici da su udruženim naporima nastojali da postignu nezakoniti cilj koji je naveden u Optužnici. Časni Sude, već sam dva puta ranije spominjao mučno retoričko pitanje koje je postavio jedan međunarodni predstavnik okružen uništavanjem srpske zajednice, zajednice koja je u tom delu Krajine živela vekovima: "Ovo je kriminal. Zar ništa ne može da se učini?!" U ovom trenutku sada, ono što može da se učini jeste sprovođenje suđenja koje smo danas započeli, sa pružanjem potpunog i poštenog prikaza tih događaja, uzimajući u obzir i prava optuženih i prava žrtava, kao i uzvišenu odgovornost da omogućimo da se u najvećoj mogućoj

meri dobije pun prikaz onoga što se dogodilo na osnovu svih dostupnih dokaza, i da će se tako odgovornost pripisati na osnovu toga. To je ono što Tužilaštvo smatra, časni Sude, da ćete na kraju ovog suđenja, kada budete čuli sve dokaze, vi doneti odluku da su optuženi krivi za zločine navedene u Optužnici. Ovim je završena moja uvodna reč i uvodna reč gospodina Waespija u ime Tužilaštva. Hvala vam, časni Sude.

SUDIJA ORIE: Hvala vama, gospodine Tieger. Nakon što smo završili sa planiranim za danas, prekinućemo sada sa radom, osim ukoliko postoji neko pitanje koje bi trebalo da bude pokrenuto? Gospodine Mišetiću?

ADVOKAT MIŠETIĆ: Časni Sude, želeo bih nešto da kažem. Želeo sam to i ranije da kažem, ali nisam želeo da oduzimam vreme namenjeno Tužilaštvu za Uvodnu reč. Mi ćemo koristiti brojne video snimke tokom naše uvodne reči sutra. Mi smo već poslali instrukcije našem timu da pripremi što je više moguće transkripata za prevodioce u kabinama, ali bih želeo da upoznam Pretresno veće sa činjenicom da još uvek nisam siguran da će svi transkripti biti pripremljeni, ali da ćemo mi učiniti sve kako bi oni bili spremni do sutra ujutro.

SUDIJA ORIE: Da. Shvatio sam da razumete zbog čega smatram da je važno da transkripti budu kompletni. Tokom popodneva kada to pregledate i utvrdite da li vam je sav materijal na raspolaganju, pokušajte da vidite koji bi praktični problemi mogli da se pojave sa onim snimcima za koje nemate dostupnu štampanu kopiju. Ukoliko su to duži snimci, to bi moglo da dovede do nerešivih problema. Ukoliko je to jako kratak snimak, to bi moglo da se pročita odgovarajućom brzinom kako bi se našlo u zapisniku. Možda bi strane u predmetu mogle danas popodne da razmotre u kojoj meri će video i audio snimke kasnije uvrstiti u spis, zato što onda možda i neće biti potrebno da svi oni budu obeleženi za identifikaciju. Ali, ukoliko se radi o materijalima koji se kasnije neće koristiti, onda mislim da bi bilo mudro da se obeleže za identifikaciju. Možda bi takođe bilo dobro da ukoliko ne označimo svaki deo za identifikaciju, da bar onda na jedan ili drugi način uđe u zapisnik snimak koji je pušten. Na primer, dostavljanjem kratkog spiska gde bi se pronašao sadržaj video i audio materijala koji su prikazani tokom uvodne reči, i to bi onda bilo uvršteno u spis, i na taj način na to više ne bi morali da obraćamo pažnju, a zapisnik bi onda bio kompletan. Prekidamo sa radom do sutra ujutro u 9.00 časova u istoj sudnici.

Sednica završena u 13.37 h.

Nastavlja se u sredu, 12. marta 2008. godine u 9.00. h.

